

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Marie Francová

**Zápisky Václava Rosy jako pramen pro poznání náboženských
poměrů první poloviny 16. století**

Václav Rosa's writings as source for cognition of religious situation in
the first half of the 16th century

Praha 2021

Vedoucí práce: PhDr. Blanka Zilynská, Ph.D.

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce PhDr. Blance Zilynské, Ph.D za její trpělivost, ochotu a pomoc při psaní této bakalářské práce. Děkuji také své rodině, která mě všemožně podporovala.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 16. srpna 2021

Marie Francová v. r.

Abstrakt

Tato práce vychází ze zápisků utrakvistického faráře Václava Rosy, který působil na různých farách v letech 1516–1560. Zápisky poskytují informace k jeho itineráři (místa a délka pobytů), k poměrům na jednotlivých utrakvistických farách po stránce personální i hmotné, dovolují sledovat vztahy farního kléru s konsistoří a s místními vrchnostmi, ale obsahují také reflexi politických událostí pražských i celostátních (1524, 1547). Analýza hlavního pramene byla doplněna sledováním širších souvislostí s přihlédnutím k dalším písemným pramenům, především ke kronice Bartoše Písaře a spisu Sixta z Ottersdorfu. Zpracování se zaměřilo na postižení vnitřních poměrů v utrakvistické církvi, podalo charakteristiku Rosy jako člověka i jako kněze. Tato sonda do individuálního života jednoho z utrakvistických kněží by měla sloužit jako případová studie přibližující životní podmínky nekatolického duchovenstva.

Abstract

This thesis is based on Václav Rosa's writings, who was utraquist priest and lived on different parsonages between 1516 and 1560. Writings give information about his itinerary (places and period of his stay), circumstances each of utraquist parsonages with consideration to personal and property, permits pursue relationship between parish clergy and utraquist consistory and between parish clergy and local protectors. Moreover writings contain reflection of politics events, which happened in Prague and in nationwide level (1524, 1547). The analysis of major source was refilled of pursuing wider contexts with consideration to other sources, especially to Bartoš Písař's chronicle and to Sixt z Ottersdorfu's writings. The elaboration of thesis concentrated to capture inner circumstances in utraquist church, to Rosa's description as man and priest. This probe of individual life of one utraquist priest should serve as case study, which approximates life conditions of non-catholic clergy.

Klíčová slova

Utrakvismus, Jednota bratrská, Luterství, Paškova diktatura, Stavovský odboj

Keywords

Utraquism, Unity of the Brethren, Lutheranism, Pašek's dictatorship, The Estates Revolt in Bohemia

Obsah

1. Úvod	6
2. Situace v Čechách v době Václava Rosy	8
3. Václav Rosa – jeho život a deník	31
4. Poměry ve farnostech spravovaných Rosou.....	36
A. Kuchařky, čeleď	36
B. Vztahy s farníky	39
C. Vztahy s jinými duchovními	40
D. Vztahy s patrony.....	41
E. Administrátoři a konzistoř.....	44
5. Rosova reflexe církevních poměrů v Čechách	50
A. Čeští bratři	50
B. Paškova a Caherova vláda očima Bartoše Písaře a Václava Rosy	51
C. Stavovský odboj v podání Sixta z Ottersdorfu a Václava Rosy”	53
6. Závěr.....	61
7. Literatura	63
A. Edice pramenů.....	63
B. Sekundární literatura	63
8. Přílohy	65
A. Tabulka s roky Rosova působení na jednotlivých farách.....	65
B. Mapa s umístěním Rosových far	66
C. Itinerář	67

1. Úvod

Tato práce se zaměřuje na život utrakvistického kněze Václava Rosy, jeho vztahy s okolím a jeho pohled na dvě pražské události, které se uskutečnily v první polovině 16. století. Stěžejním pramenem pro tuto práci jsou Rosovy zápisky, o kterých podrobněji pojednává 3. kapitola. Cílem práce je postihnout vnitřní poměry v utrakvistické církvi, pokusit se charakterizovat Rosovu osobnost, zasadit Rosu do kontextu jeho doby a použít ho jako příklad pro zobecnění osob stejného postavení.

Pro zpracování této práce bylo potřeba použít dvou metodologických přístupů. Jednak analýzy textu, která posloužila pro zobecnění konkrétních příkladů zachycených ve výchozím prameni, jednak komparativní metody, jež byla užitá pro Rosovo svědectví o pražské bouři a stavovském povstání. Jako komparativní prameny byly použity edice *Kronika Pražská Bartoše písaře*¹ a spis Sixta z Ottersdorfu *O pokoření stavu městského léta 1547*.²

K Václavu Rosovi nebyla zatím publikována žádná studie. O jeho zápiscích věděli především dva autoři. Arnošt Denis se ve svém spise podivuje nad rukopisy, které dokázal Rosa sám za svůj život nashromáždit.³ Z Rosových zápisků čerpal Zikmund Winter, když sbíral různé příklady pro své církevní dějiny.⁴ Jeho kniha je pro studium církevních poměrů pro přelom 15. a 16. století stále nepostradatelnou syntézou, která dosud nebyla překonána. Jiné ego-dokumenty pocházející z pera utrakvistického kněze zpracovala Noemi Rejchrtová⁵ a Jaroslav Pánek⁶ ve svých studiích.

Nejvíce jsem při své práci čerpala ze starší literatury, především z knihy Josefa Macka⁷ a díla Josefa Janáčka.⁸ Obě zmíněná díla považuji za důležitá pro obecný církevní přehled doby Jagellonců a Habsburků. K novějším shrnutím katolické a utrakvistické církevní správy patří dvě kapitoly v knize *Husitské století*.⁹ Celkově převažují publikace zabývající se církevní

¹ *Kronika Pražská Bartoše písaře. Paměti o bouři pražské roku 1524*, Praha 1907.

² Sixt z OTTERSODORFU, *O pokoření stavu městského léta 1547*, Praha 1950.

³ Arnošt DENIS, *Codices manuscripti theologici ibibliothecae palatinae vindobonensis, Vol. I. Pars III.*, 1795.

⁴ Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století. Svazek I*, Praha 1895.

⁵ Noemi REJCHRTOVÁ, *Jan Bechyňka – kněz literát*, in: Praga Mystica: Z dějin české reformace, Praha 1984, s. 5-34.

⁶ Jaroslav PÁNEK, *Pamětní záznamy utrakvistického faráře z let 1591–1592 – svědectví o každodennosti předbělohorského maloměsta*, FHB 15, 1991, s. 91–100.

⁷ Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.

⁸ Josef JANÁČEK, *Doba předbělohorská: 1526-1547, Kniha I, díl I*, Praha 1971.

⁹ Pavlína CERMANOVÁ – Robert NOVOTNÝ – Pavel SOUKUP (eds.), *Husitské století*, Praha 2014. Konkrétně kapitoly: Jan HRDINA, *Katolická církevní správa*, s. 254-271, Blanka ZILYNSKÁ, *Kališnická církev*, s. 586-605.

správou nad publikacemi, které se soustřeďují na poměry nižšího duchovního kléru. Ze specializované literatury byla klíčovou kolektivní práce od Jiřího Justa, Zdeňka R. Nešpora a Ondřeje Matějky, jejíž pomoc jsem nejvíce ocenila při hledání informací o pronikání luterství do Českého království.¹⁰

Rosovy zápisky umožňují náhled do náboženského života v Čechách v první polovině sledovaného století. Kromě toho nabízejí také nahlédnutí jednak do dvacátých let, kdy se Praha ocitla pod Paškovou diktaturou, jednak do čtyřicátých let, kdy stavové odmítli pomoci českému králi ve Šmalkaldské válce. Oběma událostem jsou věnovány samostatné kapitoly. Dříve však je potřeba pro pochopení všech souvislostí uvést stručný nástin první poloviny sledovaného století, a tím se zabývá první kapitola.

¹⁰ Jiří JUST – Zdeněk R. NEŠPOR – Ondřej MATĚJKA et al., *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha 2009.

2. Situace v Čechách v době Václava Rosy

Utrkvistický kněz Václav Rosa působil jako farář v době mezi 1516–1560. České království bylo tehdy zemí dvou konfesí a dvou církevních organizací. Právním základem pro jejich soužití byla kompaktáta a tzv. Kutnohorská smlouva.

Právním základem soužití „dvojitého lidu“ byla kompaktáta. Dne 5. července 1436 byla potvrzena králem Zikmundem a měla platnost zemského zákona, který se vztahoval na Čechy a Moravu. Roku 1462 přijelo české poselstvo do Říma, aby složilo slib poslušnosti papeži za všechny obyvatele království a žádalo potvrzení kompaktát. Pius II. jejich platnost zrušil s argumentem, že je potvrdil koncil jen žijícím husitům, a ne dalším generacím.¹¹ Ovšem jistou roli při jejich zrušení hrálo také papežovo přesvědčení, že český král nejednal podle své přísahy. Totiž v Jiřího přísaze se o kompaktátech nehovoří, a proto papežská kurie vycházela z toho, že se zavázal k poslušnosti k ní a měl by tedy zachovávat jednotu víry, takže měl postupovat proti kacířství.¹² Vzhledem k tomu, že kompaktáta měla postavení zemského zákona, tak nemohla být zrušena žádným rozhodnutím císaře či papeže.

Vzájemný vztah katolické a utrkvistické církve se velice zhoršil za vlády Vladislava Jagellonského, kdy došlo k jmenování řady bývalých stoupců Matyáše Korvína do vysokých úřadů a poděbradští přívrženci ztratili svůj vliv. Ke zhoršení vzájemných vztahů přispělo několik událostí v roce 1480, které byly vnímány jako pokus o obnovení vlivu katolické církve. Když se situace zklidnila a dospělo se k dohodě mezi pražskými městy a panovníkem, mohlo se otevřít jednání o budoucím náboženském míru. V březnu 1485 v Kutné Hoře došlo ke konečné domluvě. Usnesení nařizovalo vrchnostem, aby svým poddaným nebránily v jejich víře a zvyklostem. Každý mohl navštěvovat ty kostely, kde kázal farář jeho vyznání. Tedy v praxi nemuseli poddaní vyznávat víru své vrchnosti, ale pokud byli jiné konfese než jejich pán, mohlo se stát, že se museli za farářem své víry vypravit do vedlejší vesnice či města. Tato dohoda byla uzavřena na jedenatřicet let, jelikož se očekávalo, že se ještě bude jednat s papežem. Ovšem od počátku se věřilo, že do budoucna bude časově neomezená. Kutnohorský mír otevřel epochu, ve které mělo být garantováno rovnoprávné soužití dvou hlavních církví v zemi. Usnesení se netýkalo Jednoty bratrské, která i nadále byla pronásledována. Roku 1512

¹¹ Jiří JUST – Zdeněk R. NEŠPOR – Ondřej MATĚJKA et al., *Luteráni v českých zemích*, s. 28.

¹² František ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta. Příběh deseti listin*, Praha 2011, s. 85.

byl mír prodloužen „na věčné časy“ a platil až do Bílé hory.¹³ Kutnohorský mír zklidnil poměry, ale neodstranil spory a neshody mezi katolickou a utrakvistickou stranou.¹⁴

Náboženský mír z roku 1485 potvrdil kromě všeobecné platnosti kompaktát také jejich uplatnění v každodenní praxi.¹⁵ Dolní konzistoř se počátkem 90. let 15. století znovu pokoušela o to, aby papežská kurie kompaktáta uznala. Přestože v dohodu s římskou kurií doufali katolíci s králem i umírnění utrakvisté, radikální kališníci trvali na svých požadavcích, ke kterým patřilo také přijímání dětí pod obojí a používání češtiny při mších. Stejněho mínění byl též Václav Koranda ml., který byl v té době administrátorem dolní konzistoře a který měl podíl na vážné krizi. Ta započala roku 1496, kdy kališnická konzistoř souhlasila s návratem mnichů do pražských měst, i když většina utrakvistické veřejnosti byla proti. Následkem tohoto kroku bylo zvýšené napětí, které se projevilo v několika aférách. O rok později Koranda odstoupil z funkce administrátora a na jeho místo byl králem prosazen Jakub Holoubek ze Stříbra. Tento představitel umírněných utrakvistů potají sympatizoval s Jednotou bratrskou. Zřejmě ani neodmítal radikalizaci Pražanů a pražské politiky, kterou na konci 90. let vyvolala krize mezi šlechtou a městy. Nebylo pochyb o sepětí dolní konzistoře, univerzity a pražských utrakvistických měšťanů. Takže pokusy politicky oslabit městský stav zároveň znamenaly snahu oslabit kališníky. To byl jeden z důvodů, proč docházelo již od 70. let v městském prostředí k povzbuzení radikálního směru strany pod obojí. Radikální utrakvisté svými požadavky, které přesahovaly obsah kompaktát, bránili jednání s papežem.¹⁶

Počátkem 16. st. vyšla kompaktáta tiskem dvakrát česky a jednou latinsky, takže byl jejich obsah snadno dostupný. I když se někdy objevily pokusy o restauraci předhusitských církevních i náboženských poměrů, kompaktáta byla nadále platná a pronikala do veřejného i soukromého života.¹⁷ Jenže již ve 20. letech 16. st. kompaktáta neodpovídala skutečnosti náboženského života. Spíše se stávala právní překážkou, která neumožňovala legalizovat jiná náboženství. V té době se to týkalo zejména Jednoty bratrské a pronikajícího luterství.¹⁸

Když nastoupil na trůn Ferdinand I., tak se zavázal ve svém volebním reversu k tomu, že bude dodržovat specifika náboženského života v Čechách, která byla definována

¹³ J. JUST – Z. R. NEŠPOR – O. MATĚJKA et al., *Luteráni v českých zemích*, s. 31-32.

¹⁴ Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI. 1437-1526*, Litomyšl 2007, s. 545.

¹⁵ Týž, s. 119.

¹⁶ Týž, s. 550-551.

¹⁷ F. ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta*, s. 95-96.

¹⁸ Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české VII. 1526-1618*, Litomyšl 2005, s. 119.

kompaktáty. Tudíž se měl zasadit o jejich uznání a o obnovu pražského arcibiskupství.¹⁹ Svůj slib, že nebude podporovat rozmáhání novot v církvi, dodržoval a během své vlády nesouhlasil s žádnou změnou, která by překračovala rámeček kompaktát.²⁰ Tudíž se luteráni přijetím kompaktát králem ocitli mimo zemský zákon. Ferdinand se snažil o smír katolické strany s utrakvistickou a o to, aby luteráni, kteří se skrývali za utrakvistickou vírou, byli odhaleni. Luteráni usilovali o to, aby zabránili spojení katolíků s kališníky. Navíc luteráni dávali najevo, že strana podobojí kompaktáta nepotřebuje, že jim postačí řídit se dle Bible.²¹ Příčiněním Ferdinanda byla vydána v září 1561 papežská konfirmační bula pro Antonína Bruse z Mohelnice, jakožto nového pražského arcibiskupa a zároveň bylo českým katolickým králům uděleno právo prezentace na základě jejich závazku, že arcibiskupství obnoví z vlastních nákladů. O rok později vydal Ferdinand Zlatou bulu pro obnovené pražské arcibiskupství.²² Nicméně luteránům byla kompaktáta stále protivná a byla jim překážkou. Proto po smrti Ferdinanda I. ve snaze pokusit se zrušit kompaktáta, se luteráni spojili s Jednotou bratrskou. Přestože roku 1564 papež Pius IV. schválil kalich pro české země, tak všechny české stavy se domáhaly na svém novém králi, aby je vypustil ze zemských desek.²³ Nový král a císař Maxmilián chtěl všechny náboženské strany usmířit. Sliboval, že bude chránit nejen katolíky, ale i všechny, kteří přijímají podobojí. Takže na sněmu roku 1567 byla kompaktáta vypuštěna ze zemských desek s tím, že se nepřipouští jiné víry kromě katolické a utrakvistické.²⁴

Římská kurie Rokycanu nikdy neuznala arcibiskupem, proto považovala za prozatímní správce arcibiskupství katolické administrátory, které schvaloval Řím. Činnost administrátorů se od roku 1479 stávala systematictější a zaměřovala se na obsazování beneficí. Patroni farností předkládali administrátorovi návrhy na obsazování obročí a vyžadovali souhlas s uvedením kněží na fary. Během doby, kdy administrátoři nesídlili v Praze, tak např. biskupové míšenští, vratislavští nebo olomoučtí jim zasahovali do práva obsazování prebend. To ovšem podlamovalo pravomoc administrátorů. Dokonce i někteří příslušníci katolické vrchnosti ustavovali kněze ke svým farám, aniž by se na ně obrátili s žádostí o souhlas. V podstatě až v průběhu 16. st. obsazování beneficí náleželo k činnosti horní konzistoře. Katoličtí administrátoři vykonávali také pravomoc pražského arcibiskupského soudu. Před

¹⁹ Anna SKÝBOVÁ, *Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil tridentský*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc, *Pražské arcibiskupství 1344-1994. Sborník o jeho působení a významu v české zemi*, Praha 1994, s. 119.

²⁰ P. VOREL, *Velké dějiny země Koruny české VII*, s. 120.

²¹ Z. WINTER, *Život církevní v Čechách*, s. 89.

²² A. SKÝBOVÁ, *Obnovení pražského arcibiskupství*, s. 124-125.

²³ F. ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta*, s. 96-97.

²⁴ Z. WINTER, *Život církevní v Čechách*, s. 157.

administrátory a jejich úředníky se projednávaly manželské problémy nebo spory mezi kněžími. Postupně se rozšiřovalo území, na něž se vztahovala jejich pravomoc. Administrátoři se mohli opřít o kapitolu pražského kostela, která se skládala z kanovníků a v jejím čele stál probošt. Kapitula během husitských válek přišla o mnoho svého majetku a bohatství. Díky donacím a zbožným darům se upevňovala materiální základna kapituly. Nejvíce za to vděčila pomoci krále, biskupa Filiberta a přízni katolických stavů.²⁵ Tyto finanční zdroje jí umožnily uskutečnit úpravy, rekonstrukce budov a mohly pokračovat práce ve Svatovítské katedrále.²⁶ Ke konci 15. st. se pomalu vracela do Prahy také vyšehradská kapitula. Pokud nejvyšší složky církevní správy byly ochromeny, tak nemohla v Čechách náležitě vykonávat svou funkci ani arcijáhensví a děkanství. Nižší složky církevní správy v mnoha městech v Čechách zanikly. Např. z východních Čech nejsou známy žádné informace o tamějších arcijáhnech. Sice je doloženo jméno žateckého arcijáhna, jenomže jeho sídlo se nenacházelo v Žatci, ale v jiném městě, což svědčí o tom, že se v jeho případě jednalo již pouze o titulární funkci. Pod dohled arcijáhnů a děkanů patřily jen tradiční katolické části Čech.²⁷

Po uzavření kutnohorského míru se nezměnila pozice utrakvistické církve v zemi. Ovšem uvnitř církve panovalo napětí mezi dolní konzistoří, kterou reprezentoval Václav Koranda ml., a santorinským biskupem Augustinem Lucianim, který byl do země pozván, aby světil utrakvistům kněžský dorost. Koranda jej však považoval za cizího konkurenta a mravně pochybného kněze. Ovšem jak katolická strana, tak i papežská kurie nadále doufaly v jeho návrat do vlastních řad. Augustin Luciani byl santorinský biskup, který přišel do Čech v roce 1482 a po svém příchodu začal světit zdejší utrakvistické kněze. Po neshodách s dolní konzistoří odešel do Kutné Hory, kde nedlouho poté umírá. Podobný osud stihl i sidonského biskupa Filipa de Villa Nuova, který na počátku 16. století také světil kališnické kněze a taktéž po rozepřích s utrakvistickou konzistoří se odebral do stejného města, kde pokračoval ve svěcení kněží. Kromě pražských radikálů ho většina kališnických měst vcelku respektovala.²⁸

Tzv. dolní konzistoř, tedy podobojí, sídlila v Karlově koleji a skládala se z kněží a univerzitních mistrů. V podstatě sloužila jako poradní a výkonný orgán administrátora. Činnost kněží řídila v Čechách prostřednictvím děkanů. Na jednom sjezdu stavů podobojích došlo k obsazení utrakvistických děkanátů. V čele konzistoře stál administrátor, který svůj příjem

²⁵ J. MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, s. 174-183.

²⁶ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI*, s. 548.

²⁷ J. MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, s. 185-188.

²⁸ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI*, s. 548-552.

dostával z donací a darů, které se vztahovaly k Betlémské kapli.²⁹ Pod správu konzistoře spadala celá kališnická církev na českém území. Podřízeni jí byli děkani, faráři, kaplani, které informovala a úkolovala prostřednictvím pastýřských listů a kněžských shromáždění. Konzistoř si své hmotné zajištění opatrovala vybíráním poplatků za úřední úkony a naturálních dávek, zejména o velikonočních a vánočních svátcích. Ke kališnickým farám musel být kněz potvrzován administrátorem. Konzistoriální soud trestal ty, kteří neuposlechli příkazu administrátora či konzistoře. Dolní konzistoř se snažila předejít mravním pokleskům i sexuálním aférám svých farářů, proto jim doporučovala, aby na svých farách zaměstnávali děti jako pomocné síly a starší ženy jako kuchařky. Nejlépe se mělo jednat o ženy se zachovalou pověstí a ze slušných rodin. Husitský požadavek zakazující světské panování kněžstva určoval hmotné i úřední postavení kněze. Takže v praxi bylo s výkonem úřadu spjato beneficium, které poskytovalo farnímu kléru prostředky na živobytí. Ovšem jejich objem závisel na rozhodnutí osady, která náležela k farnosti. Kněz měl příjmy v peněžní formě, např. desátek. Poplatky za duchovní úkony ale utrakvisté nevybírali. Ve městech byla kontrola vcelku snadná, jelikož se v nich nacházely osadní a obecní orgány. Zatímco na odlehlých vesnicích se nedalo moc hovořit o pořádku. Patroni zdejších kostelů, většinou se jednalo o příslušníky nižší šlechty, si podobným způsobem, jako to činila katolická vrchnost, přivlastňovali část jmění, které patřilo ke kostelům.³⁰

Na Jednotu bratrskou pohlížela katolická církev jako na kacířskou sektu, jejíž zatvrzelí členové měli podle jejího mínění skončit na hranici. Naproti tomu utrakvisté v ní spatřovali spolek odpadlíků, kteří byli hodni odsouzení, nikoli však přímo fyzické likvidace. Proto se kališnická církev pokoušela metodou přesvědčování a nápravy těchto zbloudilců zařadit je mezi sebe. To odpovídalo Rokycanovu názoru, že heretici by neměli být trestáni smrtí. Když zemřel bratr Řehoř roku 1474, tak Jednota prošla bouřlivým vývojem. Nejprve striktně následovala Řehořovy názory, tudíž se držela stranou světa. Zůstávala nedůvěřivou k měšťanům a šlechticům, kteří byli příliš spojeni s mocí. Biskup Matěj z Kunvaldu, který působil v Rychnově nad Kněžnou, byl v čele Jednoty až do roku 1500. Všechny podstatné záležitosti projednával s úzkou radou. Ta se skládala z kněží a laiků. Pak existovala ještě široká rada, která byla v podstatě bratrským sněmem. Čím důležitější problémy se měly probírat, tím početnější bylo

²⁹ J. MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, s. 103-104.

³⁰ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI*, s. 549-553.

zastupitelstvo, které se k nim vyjadřovalo. Kromě Rychnova nad Kněžnou byl důležitý ještě bratrský sbor v Mladé Boleslavi a v Lenešicích u Loun.³¹

Jednota bratrská se věnovala sporné otázce, která se týkala jejího vztahu k moci. V roce 1494 se touto otázkou zabývala na sněmu v Rychnově nad Kněžnou, kde se většina přítomných přiklonila k otevření se světu. Usnesení vzešlé z tohoto shromáždění umožňovalo šlechticům vstup do Jednoty bratrské a povolovalo členům Jednoty, že se mohou stát konšely a rychtáři.³² Jenže někteří se s novou orientací své církve nesmířili, a tak vytvořili tzv. Malou stránku, která se vymezovala proti Velké stránce. Ta se otevřela měšťanům a šlechtě. Přestože její otevření se světu bylo nanejvýš obezřetné, počet jejích členů stále stoupal a přinesl jí tím další vlnu perzekuce. Represe vyvrcholily mezi lety 1507-1508. V červenci 1508 byl přijat a uzákoněn na zemském sněmu svatojakubský mandát, který Jednotě zakazoval veškerou činnost a nařizoval jejím členům, aby vstoupili do utrakvistické nebo katolické církve. Tento zákon byl o dva roky později znovu obnoven a jeho platnost trvala až do přijetí České konfese, vlastně až do vydání Rudolfova majestátu. Jenže v praxi se zákon minul účinkem. Většina bratrských sborů se nacházela na panství Viléma z Pernštejna a Jana ml. Kostky z Postupic, kde byla pod jejich ochranou. Mandát přehlížely také další kališnické, ale i katolické vrchnosti. Někteří šlechtici se dokonce stali příslušníky Jednoty.³³

Směřování Jednoty bylo zásadním způsobem ovlivněno volbou Lukáše Pražského biskupem. Lukáš pocházel z utrakvistického prostředí a s bratrstvem se seznámil během svých studií na pražské univerzitě. K němu se přidal v 80. letech 15. st. a od začátku sporů o teologický směr byl stoupencem Velké stránky. V 90. letech se stal členem úzké rady. V době perzekuce se zasloužil o literární obhajobu existence Jednoty a v roce 1518 byl v jejím čele jako první starší.³⁴ V roce 1532 byl biskupem zvolen Jan Augusta, který k Jednotě přestoupil od utrakvistické strany. Byl hlavním stoupencem myšlenky spojení Jednoty s utrakvistickými stoupenci luterství. Doufal, že touto cestou upevní postavení Jednoty bratrské. Roku 1557 Jednota zvolila nového biskupa, kterým byl Jan Blahoslav. Ten byl na rozdíl od Augusty nakloněn spíše kalvinismu, který nakonec v 80. letech 16. století v Jednotě převládl.³⁵

Vzhledem k tomu, že česká reformace od 15. století poskytovala rozsáhlou ideovou základnu pro nápravu církve a touhu po spasení, tak pronikání luterství do českých zemí

³¹ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI*, s. 553-554.

³² J. MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, s. 305-306.

³³ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI*, s. 556.

³⁴ J. JUST – Z. R. NEŠPOR – O. MATĚJKA et al., *Luteráni v českých zemích*, s. 34.

³⁵ Jaroslav KADLEC, *Přehled církevních dějin 2*, Praha 1991, s. 24-26.

probíhalo vcelku pomalu. Zpočátku se totiž Čechům zdálo, že Luther pouze objevuje objevené. Za což mohla díla domácích kazatelů a spisovatelů. Ovšem jinak to vnímalo německé obyvatelstvo v českých zemích, které německý tisk a německé kazatele považovalo za působivější. Němečtí Lutherovi přívrženci, ať už se jednalo o kazatele nebo mnichy, pronikali do pohraničí severních a severozápadních Čech. Významným střediskem byl šlikovský Loket. Až po lipské disputaci 1519 dala Praha najevo své sympatie wittenberskému teologovi. Pražský varhaník Jakub se disputace přímo účastnil a svůj zážitek sdělil proboštu Karlovy koleje Václavu Rožďalovskému a týnskému kazateli Janu Poduškovi. Oba byli nadšení z Lutherových výroků o Husovi a poslali mu děkonné dopisy. Rožďalovský mu dokonce poslal i Husův traktát *De ecclesia*. Luther jim poděkoval a na oplátku jim poslal své spisy. Takže postupně se do českých zemí dostávaly tisky spisů německých reformátorů. Roku 1522 nechal Luther poslat českým stavům své *Poslání*, ve kterém se staví za český boj proti Římu. Čeští politikové se měli zdržet spěšného návratu pod poslušnost papeže. Wittenberský reformátor si získával stále mocnější ochránce a soustřeďoval kolem sebe též žáky z Čech. K nim se řadil i mistr pražské univerzity Havel Cahera, který po roce 1519 několikrát wittenberskou univerzitu navštívil a získal si Lutherovu přízeň a důvěru.³⁶

Od Cahery zřejmě vyšel podnět k reformátorovu napsání listu pražské městské radě a obci, ve kterém Luther radí Pražanům podobně jako v listu určeném stavům. Rozšíření spisů luterských kněží a kazatelů v českých zemích pravděpodobně napomohl i fakt, že na uherském dvoře s Lutherovými idejemi sympatizovali dvořané i markrabě Jiří Braniborsko-Ansbašský, což byl vychovatel a rádce Ludvíka Jagellonského. Až pod nátlakem Říma nechal Ludvík vyhlásit, že mají být reformátorovy spisy spáleny. Luther radikální utrakvisty ponoukal k nesouhlasnému postoji s konzervativci, kteří ovládli dolní konzistoř. Styky s německým reformátorem navázala rovněž Jednota bratrská, když mu k diskusi o eucharistii poslala latinský překlad jednoho Lukášova spisu. Lukáš sám si byl dobře vědom toho, že luteráni mohou pro Jednotu představovat jak spojence, tak i nepřátele. Proto roku 1523 vydal svůj *Spis o závazcích*. Ovšem během roku 1525 byly přerušeny styky Jednoty s Lutherem, za což mohl pravděpodobně reformátorův postoj k sedlákům, a hlavně jeho útoky proti povstalcům německé selské války. Příčina, proč první pokus o hledání společného postupu české a německé reformace nevyšel, tkví patrně v nedostatečné informovanosti o pravdivých náboženských poměrech v Čechách a na Moravě.³⁷

³⁶ J. MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, s. 338-344

³⁷ Týž, s. 344-352.

Důležitým zlomem v šíření luteránských myšlenek byly politické změny, ke kterým došlo po příjezdu Ludvíka s chotí do Prahy v roce 1522. Konzervativní utrakvisté chtěli využít přítomnosti krále a vysokých uherských církevních hodnostářů k započetí jednání s Římem. O těchto snahách byl Luther informován, a proto Pražanům poslal své již zmíněné *Poslání*. Byl si dobře vědom skutečnosti, že jakýkoli úspěch papežské politiky v českých zemích by mohl znamenat nebezpečí pro německou reformaci v Říši. Roku 1523 král zakročil proti Zdeňkovi Lvovi z Rožmitálu a jmenoval nové zemské úředníky. Nejvyšším purkrabím se stal Jan z Vartenberka, sympatizant s luterstvím, a nejvyšším komorníkem byl Konrád Krajíř z Krajků, ochránce Jednoty bratrské. Současně byla do úřadu uvedena nová rada sjednocených měst pražských, ve které zasedali mnozí, kteří měli blízko k radikálům.³⁸ Jan Hlavsa zastával funkci prvního purkmistra. Tyto zásadní změny, které měly vytvořit předpoklady pro posílení královské moci a vytvoření loajální královské strany, nemohly být úspěšné. Pokud královský pár nesetřval v Čechách. Zemská vláda tak nezískala potřebnou autoritu a noví zemští představitelé neměli šanci uspět se svými záměry.³⁹

V Praze v té době vládla rivalita mezi Janem Hlavsou a Janem Paškem z Vratu. Zatímco první byl utrakvistický radikál, druhý byl zastáncem konzervativců, takže kolem sebe soustřeďoval lidi, kteří byli nespokojeni s náboženským vývojem a nástupem sektářství. Přívrženci radikálních požadavků byla mladá vysokoškolská inteligence a k nim se připojili také někteří univerzitní učitelé a městští úředníci. Od poloviny března 1523 měla převahu strana Jana Hlavsy. Ten spolupracoval ještě s Havlem Caherou a Burianem Sobkem z Kornic. Na sjezdu utrakvistických stavů v dohodě s kališnickým duchovenstvem došlo k personální výměně v Betlémské kapli, kam dosadili místo konzervativce radikála Martina Hánka. Následovala pak ještě výměna konzervativního děkana artistické fakulty. Ovšem tímto zásahy proti konzervativním kališníkům neskončily, neboť byli vypovězeni z Prahy čtyři kněží. Sjezd kališnických stavů a duchovních po smrti administrátora Václava Šišmánka zvolil čtyři administrátory, mezi kterými měl nejvýznamnější postavení Cahera. Ten byl vzápětí uveden jako farář do kostela Panny Marie před Týnem.⁴⁰

Tehdy se pro radikály vytvořila příhodná situace k prosazení vlastních náboženských představ a k vybudování nové podoby utrakvistické církve. Důležitým krokem byl sjezd utrakvistických stavů a duchovenstva v lednu 1524.⁴¹ Na tomto sjezdu předložil Cahera svých

³⁸ J. JUST – Z. R. NEŠPOR – O. MATĚJKA et al., *Luteráni v českých zemích*, s. 46.

³⁹ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI*, s. 695.

⁴⁰ Týž, s. 696-697.

⁴¹ *Kronika Pražská Bartoše písaře*, s. 20-26.

22 článků. Sjezd přijal 20 článků 2. února 1524, a proto se označují jako Hromniční články. Mezi nimi bylo i ustanovení, dle kterého měl být v čele dolní konzistoře pouze jediný administrátor a tím se stal Cahera. Hromniční články jsou dochovány jenom v Kronice Bartoše Písaře, ačkoli ve své době byly vydány tiskem. Text artikulí je v Bartošově Kronice strukturován do čtyř tematických oddílů a samozřejmě také do jednotlivých článků. První oddíl se věnuje správě církve, druhý pojednává o slovu božím a snaze o jeho očištění, třetí se zabývá svátostmi a poslední se zaměřuje na obřady. Dva články, které se projednávaly na sjezdu v Karolinu a nebyly stavy přijaty, se týkaly povolení manželství pro kněze a zákazu uchovávání hostií, které by se mohly zkazit. S Augsburgskou konfesí mají Hromniční články některé body společné. Jedná se o body, které se týkají zdůraznění autority, závaznosti Písma, tedy i apelu na jeho studium, přijímání z kalicha, užívání srozumitelného jazyka při liturgii, zastavení nájemných mší, zmenšování počtu ceremonií a jejich nákladnosti. Luterství se ve zmíněných člancích neodrazilo, což je patrné například na přijímání dětí, zavržení manželství kněží, uznání svátků či světců, kterým byly zasvěcovány kostely a oltáře. To vše bylo v rozporu s luteránskou církví.⁴² Hromniční články vycházely spíše z radikálně chápaného utrakvismu a z větší části respektovaly tradici a vžitou praxi. Přesto je část obyvatel nepřijímala s pochopením. Král Ludvík odmítal jistý ústup od kompaktát a důraznou proměnu utrakvistické církve, proto články neschválil.⁴³

Když v Praze 1522-1523 pobýval ostříhomský arcibiskup Laszló Szálkay navrhoval, aby papež uznal kompaktáta a zabránil tak šíření luterské reformace i plánům utrakvistických radikálů. Jeho nápad získal na aktuálnosti poté, co si Caherovy články přečetl papežský legát Lorenzo Campeggio. Tento legát pro Říši, Čechy, Uhry, Polsko i Skandinávii byl z článků na tolik zděšen, že přiměl i papeže uvažovat o povolení kompaktát ve znění potvrzeném basilejským koncilem. Jednání o povolení kompaktát nemohlo probíhat mezi kurií a českými katolíky i umírněnými utrakvisty za stávající situace v Praze. Naštěstí 14. března 1524 skončilo funkční období pražské městské rady a o nových konšelech neměl rozhodovat výběr krále, ale měly rozhodnout volby. V nich zvítězila skupina kolem Jana Paška z Vratu, která obsadila dvě třetiny míst v osmnáctičlenném orgánu. Jan Hlavsa se mezi radní nedostal. Paškovo vítězství je důkazem toho, že umírnění utrakvisté převažovali mezi pražskými měšťany. Zmíněné vítězství ve volbách lze také vysvětlit tím, že v tehdejší mentalitě člověka převládal strach z novot a změn. Zkrátka člověk byl zvyklý zachovávat své tradice a ctít prověřené hodnoty. O porážce

⁴² Kristýna MARYŠKOVÁ, *Zkoumání vlivu luteránství na utrakvismus na příkladu Hromničních článků*, in: *Sacra*, 2019, roč. 17, č. 1, s. 2-9.

⁴³ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI*, s. 698.

radikálů rozhodl zejména Cahera, který se přidal na Paškovu stranu a na své tehdejší spojence nahlížel jako na pikarty a luterány.⁴⁴

Pašek upevnil postavení konzervativních utrakvistů, když nechal zatknout své oponenty v městské radě. Následně byli přední radikální měšťané a kněží, kteří byli známí svými sympatiemi s luterstvím a Jednotou bratrskou, vězněni nebo vypovězeni. Dále byly Hromniční články nahrazeny jinými dvaceti šesti artikuly, které měly charakter umírněného kališnictví a byly schváleny 31. října 1524. Postihy hrozily všem, kteří nepodepsali souhlas s respektováním těchto nových článků. V lednu 1525 pod tlakem arcibiskupa Szálkaye a legáta Campeggia odvolal Ludvík Jagellonský nejvyšší zemské úředníky a jmenoval stejnou vládu v čele se Zdeňkem Lvem z Rožmitálu, která musela v roce 1523 odstoupit. Pražské změny, tedy porážka radikálů a sektářů, připravily půdu pro jednání o uznání kompaktát s papežstvím. Jenomže jednání, která probíhala v Budíně, ukázala, že jakékoli uznání ze strany papežské kurie nebylo možné. V podstatě za to mohla debata, která odkryla, že existují jisté rozdíly mezi textem kompaktát a českou praxí. Proto katolická církev i nadále nahlížela na umírněné utrakvisty jako na schizmatiky.⁴⁵

Roku 1526 nastoupil na český trůn Ferdinand Habsburský, který dva roky po svém nástupu zlikvidoval v Praze diktaturu Jana Paška z Vratu a v souvislosti s tím i administrátora Havla Caheru. Tímto krokem Ferdinand postupoval v rozporu s vlastními zájmy a názory, jelikož tak poskytl prostor pro šíření reformace a samotný utrakvismus. Pašek totiž po Ferdinandově nástupu stupňoval svoji protireformační činnost a svými činy dával najevo, že je nekompromisním zastáncem umírněného utrakvismu. Jenže Ferdinand tyto Paškovy protireformační snahy musel přehlédnout, protože Pašek jako spojenec Zdeňka Lva z Rožmitálu by se mohl stát velice nebezpečným pro Ferdinandovy vládní záměry. Tudíž se Paškův pád musel uskutečnit i za cenu toho, že Praha přestala být centrem kališnické opozice proti německé reformaci a zároveň s jeho pádem bylo dovoleno utrakvistickým kruhům nahlížet střízlivěji na klady a zápory reformace.⁴⁶ Po vypovězení Cahery králem z Prahy se uskutečnil s povolením panovníka sjezd utrakvistických stavů a duchovenstva, aby zvolil nového administrátora. Byli zvoleni dva administrátoři, a to Vavřinec Třeboňský a Václav Unhošťský. Roku 1531 první z nich zemřel, proto se uskutečnil další sjezd, který ponechal v úřadu

⁴⁴ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI*, s. 699-700.

⁴⁵ Týž, s. 700-701.

⁴⁶ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská I/1*, s. 197-199.

administrátora Unhošťského a zároveň ustanovil sbor volených defensorů.⁴⁷ Tento sbor fungoval jako stálý orgán, na který se dolní konzistoř mohla v závažnějších záležitostech obracet. Defensoři měli právo svolávat sjezd utrakvistické strany.⁴⁸

Ve druhé čtvrtině 16. století byla existenčním problémem utrakvistické církve závislost na katolické církvi, zejména při svěcení kněží. Jelikož cesty utrakvistického dorostu k italským biskupům, kteří se dali uplatit, byly nákladné, obtížné a nebezpečné. Takové cesty narušovaly morální principy, které se projevovaly v nedostatečné kázni a samotné účinnosti církevní organizace. Jako řešení se jevila reformace, která ukazovala, jak se lze zbavit starých pout ke katolické církvi a nastoupit svou vlastní samostatnou cestu. Přestože se zdála taková možnost lákavou a jasnou, její uplatnění nebylo jednoduché. Podobně jako v ostatních problémech, které měl utrakvismus podle reformace řešit. I když od 30. let přibývalo stále více studentů na wittenberské univerzitě, nikdo z reformátorů se nepokoušel důsledně přesvědčovat české kališníky o potřebě reformy utrakvismu a zavedení vlastní církevní organizace. Podle Luthera patřili čeští utrakvisté do tábora reformace a dříve či později se jí museli přizpůsobit. Proto rozhodování o dalším osudu utrakvismu připadlo na české země a současně záleželo na českých specifických podmínkách. V tomto procesu byla důležitá úloha dolní konzistoře. O zásadní orientaci konzistoře v podstatě nebylo rozhodnuto. Důležitý obrat se uskutečnil na popud utrakvistických stavů. Důsledkem jejich zájmu o konzistoř bylo zvýšení stavovské pravomoci v konzistorních záležitostech a rozšíření stavovského dozoru nad činností konzistoře. Čímž se potvrzovala nesamostatnost dolní konzistoře.⁴⁹

Mezitím se reformace prosazovala vcelku živelně uvnitř utrakvismu. Na začátku 30. let 16. století se zdála nepřehlednou situace, ve které byl patrný pokrok reformace a konflikt mezi ní a umírněným utrakvismem. Taková situace přetrvávala ještě v polovině 30. let, kdy se někteří aktivnější stoupenci reformace začali výrazněji prosazovat a začal se ujímat název evangelická strana. Zároveň na umírněné utrakvisty začali vyvíjet opačný tlak král a vídeňský biskup Jan Faber. Tento biskup je patrně autorem protireformačního plánu v českých zemích, podle kterého se mělo využít konzervativních utrakvistů jako můstku mezi utrakvismem a katolictvím. Přijímání reformace probíhalo stále živelně jak mezi kněžstvem, které pocházelo převážně z městského prostředí, tak i mezi laiky. Rozcházel se názory jednotlivých far

⁴⁷ Kamil KROFTA, *Boj o konzistoř pod obojí v letech 1562-1575 a jeho historický základ*, in: ČČH, 1911, roč. 17, s. 54-56.

⁴⁸ Jiří RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace v době předbělohorské*, in: Sborník archivních prací, 1981, roč. 31/1, s. 181.

⁴⁹ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská I/1*, s. 199-200.

s názory městských rad na nahlížení reformace. Stejně tak se lišilo obecně přijaté mínění na reformaci jednotlivých měst a individuálně se utvářela stanoviska jednotlivých šlechticů. V této situaci se šíření reformace stalo vážným politickým problémem středoevropského významu. Bylo několik příčin, proč došlo ke zintenzivnění protireformačních aktivit. Například neklid v některých městech či sympatie projevované při cestě saského vévody Jana Fridricha přes Čechy, které byly projevem sympatií k luterství. Dále pak pronikání luterství do všech zemí monarchie. Ke všem těmto důvodům patřilo také podezření, že přes vnější sympatie s luterstvím nabývala možnost reorganizace utrakvismu stále konkrétnější podoby. Faber se proto pokoušel ideologicky strhnout utrakvismus zpět na konzervativní pozice. Faberův spis *Confutatio gravissimi erroris*, který napsal v roce 1535, nebyl zrovna správnou volbou pro Faberův záměr, jelikož odhaloval autorův úmysl přivést utrakvisty zpět ke katolictví. Pobouřením utrakvistické veřejnosti roku 1536 zásluhou Fabriho došlo k tomu, že stoupenci reformace se začali mobilizovat a že se vytvořily příznivé podmínky pro skutečné pokusy o soustavnou přeměnu utrakvismu v samostatnou církev podle luterského typu. Tyto pokusy spadají do konce 30. let 16. století, kdy se objevily výraznější osobnosti z řad utrakvistického kněžstva, které byly připraveny zahájit boj za svou církev. Jednalo se především o Václava Mitmánka. Tehdy projeví větší zájem o reorganizaci utrakvistické církve stavové. Jejich zájem zřejmě souvisel s Faberovými provokacemi a královským protireformačním tlakem. Jedním z iniciátorů stavovské aktivity byl Jan z Pernštejna. Ovšem systematický pokus stoupců reformace o vytvoření vlastní církevní organizace nebyl reálný bez podpory stavů, kteří byli ochotni angažovat se až v momentě, kdy se jednalo o politickou otázku.⁵⁰

Václav Mitmánek vyrostl v Jednotě bratrské a jako student odjel v roce 1530 do ciziny. Nejčastěji pobýval ve Wittenbergu, v Basileji a Paříži. Během sedmi let, které strávil v cizině, se jeho výhrady k Jednotě vyostřovaly. Proto roku 1537 z Jednoty odešel. Zhruba do roku 1539 nebyl ani vysvěcen, z toho důvodu se odebral do Itálie. O dva roky později se stal Mitmánek členem dolní konzistoře a hlavním spolupracovníkem administrátora, kterým v té době byl Jan Mystopol. Tehdy byla již v plném proudu jednání, ve kterých hlavní slovo měli stavové, o ustanovení samostatné utrakvistické církve. Jelikož královská koncepce zahrnovala náboženský centralismus na základě kompaktát a možné budoucí vyhlídky na splynutí s katolickou církví, tak radikální utrakvisté přišli se svou vlastní koncepcí. Ta měla spojovat reformační síly. Vážně se uvažovalo o tom, že by nová církev organizačně sloučila radikální utrakvisty s Jednotou bratrskou. Ovšem to s sebou přinášelo i složitější podmínky pro vytvoření nové církve. Totiž

⁵⁰ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská I/1*, s. 200-201.

v Sasku byla zemská církev podle luteránského vzoru podřízena panovníkovi, ale v českých zemích byl panovník proti nové zemské církvi. Proto museli stavové krále donutit, aby novou zemskou církev respektoval, alespoň ve stejné míře jako dosud respektoval utrakvismus na základě kompaktát. Jádrem sporu spatřovali stavové a stoupenci reformace z utrakvistického kněžstva především v organizační záležitosti. Jednalo se hlavně o vytvoření církevní organizace, která měla být nezávislá na katolické církvi ve svěcení kněží i v jiných otázkách. Samozřejmě se jednalo i o teologickou záležitost. Stavové a radikální utrakvisté chtěli ovládnutím dolní konzistoře realizovat svůj plán.⁵¹

Spojení radikálních utrakvistů s Jednotou bratrskou představovalo alespoň dočasně kladný přínos pro hlavní stoupence utrakvistické reformy, přestože docházelo k hlasitým polemikám některých kališnických kněží s bratřími. Zárukou, že by takové spojení znamenalo posílení stoupců reformy v jednáních na zemských sněmech či při jednání s králem, byla dosavadní činnost bratrské šlechty v náboženské otázce. Na druhou stranu to znamenalo také jakousi zdrženlivost a ohleduplnost ve stanovení dogmatiky nové církve a větší důraz na její organizační uspořádání. Ze strany Jednoty bratrské se naděje na toto spojení nejevily jako nemožné.⁵² Již v roce 1534 začal myšlenku o takovém spojení prosazovat v Jednotě biskup Jan Augusta, který za tím účelem navázal tajné styky s administrátorem dolní konzistoře Václavem Unhošťským. Jenže po prozrazení došlo k přerušení těchto styků.⁵³ Ovšem spojení utrakvistů s bratřími bylo problematické. Problémem byla zejména složitost nábožensko-politické situace. V cestě zmíněného spojení stálo sebevědomí utrakvistů, kteří se opírali o legalitu své církve, dále pak i sebevědomí členů Jednoty bratrské, které vyplývalo z přesvědčení o vyšší úrovni bratrské ideologie, a nakonec pak v cestě stál i malý zájem ze strany stavů o náboženskou otázku. Jelikož se jednání nikam neposouvala, tak od roku 1540 rozvíjela Jednota své styky se zahraničními protestanty, aby si zajistila jejich ideovou podporu, a tedy i respektování své samostatnosti.⁵⁴

Vrcholem snahy o vytvoření nové reformované církve byl rok 1543. Stoupenci provedení reformy považovali za důležitou otázku biskupa a samostatné církevní organizace. V teologické rovině byl požadavek o převzetí etických Lutherových zásad, ale co se týkalo ceremonií, vzdali se radikálové nároku na jejich úplné odstranění, aby nepopudili proti sobě větší část stoupců reformy. 25. dubna se uskutečnil sjezd utrakvistických stavů a kněží. Na

⁵¹ J. JANÁČEK, *Doba předbřlohorská I/1*, s. 201-202.

⁵² Týž, s. 202-203.

⁵³ J. RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace*, s. 184.

⁵⁴ J. JANÁČEK, *Doba předbřlohorská I/1*, s. 202-204.

sjezdu administrátor Mystopol předložil přítomným návrh reformy utrakvismu ve formě tří věroučných otázek, které měly být zodpovězeny. První otázka se týkala mše, jestli měla být obětí či nikoliv. Druhá se zabývala uctíváním a vzýváním svatých. Poslední se zaobírala tím, jestli křesťan měl být před Bohem ospravedlněn skutky či pro ospravedlnění stačila pouhá víra. Odpovědi na tyto otázky měly formovat orientaci reformovaného utrakvismu, a tedy i jeho poměr k reformaci a utrakvistickým tradicím. Při konfrontaci s těmito věroučnými problémy se projevila neschopnost a nesamostatnost většiny kališnického kněžstva. Proto pod tlakem Mystopola a Mitmánka přijal sjezd jen jedno stanovisko, a to Lutherovo pojetí mše. Pro vyřešení zbylých otázek nestačila iniciativa obou výše zmíněných na to, aby se sjezd rozhodl a jednomyslně shodl. Věřoučný program nové církve se ukázal jako značná slabina zejména při jednání zemského sněmu, kdy utrakvističtí stoupenci reformy přednesli svůj politický a organizační program a dožadovali se jeho schválení. Stavovské shromáždění se poprvé seznámilo podrobněji s reformním programem. Všichni přítomní na sněmu měli zaujmout stanovisko k reformě utrakvismu, přestože většině přítomným byla tato otázka lhostejná. Situace ve sněmu se stala příznivější spíše pro umírněné utrakvisty než pro stoupence reformy. Pro neutrální stavovskou většinu hrála důležitou roli při rozhodování pro reformu nedůvěra k novotám. V této době nebyla náboženská otázka pro převážnou část stavů tak důležitou, aby se kvůli ní stavové dostali do sporu s králem o zemské svobody a královská práva.⁵⁵ Na sněmu Mystopol a Jan z Pernštejna zdůrazňovali ve svých projevech potíže se svěcením kněží, že utrakvističtí bohoslovci byli v Itálii nuceni se zřeknout českého kacířství. Tento argument používali oba zmínění muži k odůvodnění požadavku, ve kterém žádali, aby si mohli zvolit vlastního biskupa, který by vysvěcoval utrakvistické kněží.⁵⁶ Sněm tento jejich požadavek zamítl svým rozhodnutím, že volba nového biskupa měla proběhnout se souhlasem krále a s potvrzením od papeže. Toto rozhodnutí sněmu znamenalo návrat k představám o soužití utrakvismu s katolictvím v duchu kompaktát a v podstatě porážku pro stoupence reformy.⁵⁷

Král tuto porážku dovršil zamítnutím všech sněmovních návrhů, tedy i kompromisu ze strany umírněných utrakvistů. Ovšem co se týkalo záležitosti svěcení kněží, tak král sice odmítl volbu nového biskupa, ale za to slíbil, že svěcení bude svěřeno do kompetencí olomouckého biskupa.⁵⁸ V otevřených rozporech mezi stavy spatřoval panovník příležitost k zakročení proti snahám stoupenců reformy a k posílení centralistických tendencí. Ferdinand I. zakázal, aby se

⁵⁵ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská I/1*, s. 204-205.

⁵⁶ J. RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace*, s. 183.

⁵⁷ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská I/1*, s. 205.

⁵⁸ J. RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace*, s. 183.

bez jeho souhlasu konaly kališnické sjezdy a sněmy. Dále odmítl novou žádost utrakvistů, aby se upravila kompaktáta. Zároveň vydal zákaz kázání namířených proti radikálním kněžím. Po skončení zmíněného sněmu král vydal mandáty do krajů a královských měst. Mandáty byly proti zavádění náboženských novot a obsahovaly také instrukce pro podkomořího a hofrychtěře, jak měli postupovat proti stoupencům reformy a Jednotě bratrské. Utrakvističtí stavové se s porážkou smířili a nestavili se na odpor proti královským nařízením, i když sotva je doslovně plnili. Za to Mystopol a Mitmánek 6. července 1543 otevřeně manifestovali proti královské podpoře zastánců tradičního utrakvismu a katolictví. Za tuto akci král potrestal Mystopola tím, že mu zakázal kázání, ale ponechal ho ve funkci administrátora. Mitmánek byl za svůj odpor proti královským nařízením a otevřené kritice královských práv vypovězen ze všech zemí monarchie.⁵⁹ V srpnu téhož roku se bouřilo pražské měšťanstvo kvůli vypovězení Mitmánka a zákazu kázání Mystopola. Nakonec král administrátorovi kázání povolil.⁶⁰ Tato pražská bouře zabránila dalšímu pokračování protireformační politiky a perzekuci stoupenců utrakvistické reformy.⁶¹

Příčinu neúspěchu kališnické reformy lze spatřit jednak v malé odhodlanosti stavů, když došlo ke konfliktní situaci s králem, jednak ve vnitřní podstatě utrakvismu a jeho funkci. Totiž utrakvistické prostředí v českých zemích nebylo vhodné pro velké náboženské změny a jeho největším problémem byla organizační bezmocnost. Proto ohlas pokusu o utrakvistickou reformu nebyl velký, a proto se tato otázka rychle přenesla do politických sporů s králem. Nezávisle i přímo v souvislosti s nábožensko-politickými jednáními rostl vliv reformace na utrakvismus. Přibývalo kněží s luteránskou orientací. Řada vnějších i vnitřních znaků luteránské reformace zdomácněla. Ještě v polovině 40. let byla dolní konzistoř hlavou velké církevní organizace, která měla svou existenci zákonně zdůvodněnou kompaktáty, ale její teologický systém byl nepřehledný a vymyká se kontrole konzistoře.⁶²

Když v roce 1546 propukla Šmalkaldská válka mezi císařem Karlem V. a protestantským spolkem, hledal císař posily a pomoc u svého bratra Ferdinanda I. Český král využil všech volných finančních prostředků k verbování žoldnérů, sháněl půjčky u německých bankéřů, ale stále to nestačilo k ukončení války. Proto se obrátil na stavy českých zemí s žádostí o finanční pomoc. Ve vedlejších zemích Koruny schválily zemské stavy zvláštní daně, ale na

⁵⁹ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská I/1*, s. 205-206.

⁶⁰ Ferdinand HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu V: Za Ferdinanda I. (1526-1564). Počátky protireformace*, Praha 1948, s. 110.

⁶¹ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská I/1*, s. 206.

⁶² Týž, s. 206.

českém sněmu byla králova žádost odmítnuta. České stavy totiž sympatizovaly s protihabsburským říšským svazem z důvodu věroučné příbuznosti luterství s utrakvismem a hlavně proto, že oslabení Habsburků v říši by prospělo české protihabsburské opozici. Po několika citelných porážkách se Ferdinand I. opět obrátil na český sněm s žádostí o pomoc. Stavové znovu odmítli jeho žádost o finanční podporu a rozhodli se svolat zemskou hotovost, ovšem pouze na obranu země proti potenciálnímu vpádu cizích vojsk. Král přijal i takovou pomoc a svolal do Kadaně zemskou hotovost, aby byla poblíž hranic se Saskem. Stavové zdržovali vyzbrojování svých lidí a bratrská šlechta otevřeně odmítala králi pomoci. Stavovské vojsko bylo tvořeno nevyzbrojenými a nedostatečně vyzbrojenými poddanými a ani oddíly měst nebyly použitelné pro skutečný boj. Král si byl vědom slabosti a nespolehlivosti zemského vojska, ale situace se pro Habsburky vyvíjela nepříznivě, a tak se rozhodl k závažnému kroku. Na konci října poručil, aby zemská hotovost, která byla shromážděna u Kadaně, se vydala vstříc nepříteli za hranice Českého království. Takový rozkaz byl v rozporu se zemským zákonem, který zakazoval bez souhlasu sněmu použít zemskou hotovost mimo území Čech. Proto králův krok vyvolal rozhořčení stavů i vojsk, která stála u Kadaně. Většina odmítala opustit kadaňské ležení a část oddílů se vydala k saským hranicím, kde se zastavila. Když 11. listopadu podle sněmovního usnesení skončila působnost zemské hotovosti, tak se vojsko začalo rozcházet. Nespokojený král pro výstrahu ostatním přikázal potrestat české šlechtice, kteří odmítli poslat vojsko ke Kadani. Jenže mocenské postavení panovníka nebylo na tolik pevné, aby se král mohl odvážit k tak přísnému zákroku proti stavovské opozici. Proto byli potrestáni pouze důstojníci zemského vojska.⁶³

Když se na konci roku 1546 dostal do potíží spojenec Habsburků kníže Mořic, pozdější saský kurfiřt, tak musel Ferdinand znovu shánět vojenskou pomoc. Proto vydal 12. ledna 1547 mandát, který svolával zemskou hotovost do Litoměřic, aby čelila saskému vojsku, které vtrhlo na území Lužice. Tento mandát velice pobouřil české země. Král svým porušením zákonů království vzbudil nevoli i u umírněné části stavů. Praha odmítala vyhovět královi příkazu. Po jejím vzoru odmítly uposlechnout i další královská města. Pouze tři městské rady, které byly převážně katolické, příkaz uposlechly a poslaly do Litoměřic své oddíly. Jednalo se o Plzeň, České Budějovice a Ústí nad Labem. Většina šlechty odsoudila královský mandát, a pokud se někteří z ní vypravili do Litoměřic, tak bez vojska a za účelem jednání s Ferdinandem I. Král byl takovým odporem zaskočen, a když se přesvědčil o síle opozice, tak přistoupil k vyjednávání. Král se stavy vedl v Litoměřicích dlouhá jednání a snažil se je přesvědčit o

⁶³ Alois MÍKA, *Stoletý zápas o charakter českého státu 1526-1627*, Praha 1974, s. 61-62.

vojenské pomoci. Stavové trvali na svém odmítnutí královského mandátu jako nezákonného kroku a žádali projednání celé záležitosti na zemském sněmu. Panovník ústně prohlásil lednový mandát za neplatný a musela mu stačit pouze dobrovolná vojenská pomoc několika věrných pánů a tří již zmíněných měst.⁶⁴

Mezitím došlo v Praze k vyhocení politické situace. Radikální měšťanstvo obou pražských měst se na shromáždění zavázalo k tomu, že bude společně bránit práva proti královým útokům. K tomuto obrannému spolku se také přidala bratrská šlechta. Odbojní stavové chtěli svolat na března sjezd, kde by se projednalo porušování zemských svobod. Jenže tím stavové přesáhli hranici pasivní rezistence a jejich odpor přerostl v protikrálovský odboj. V březnu přijížděli páni, rytíři a zástupci měst do Prahy na stavovský sjezd, přestože král zakázal jeho konání. Mnozí ze shromážděných věřili, že nastala příznivá doba k tomu, aby panovníka tísněného válkou donutili k ústupnosti. Sjezd vypracoval tzv. Přátelské snešení, ve kterém shrnul své požadavky týkající se úpravy státoprávních poměrů v Čechách. Mimo to sjezd zvolil stálý stavovský výbor, který měl na starosti řešení záležitostí odbojných stavů. V podstatě se jednalo o jakousi stavovskou vládu. Sjezd se také usnesl, že svolá zemskou hotovost k obraně stavovských zájmů. Zároveň sjezd reagoval přátelskou odpovědí na list saského kurfiřta Jana Fridricha. Ovšem sjezd se nezavázal ke spojení či společnému vojenskému postupu proti Habsburkům, jak žádal ve svém listě kurfiřt. Na to neměla většina českých stavů odvahy. Odbojní stavové doufali, že postačí pouhá hrozba k tomu, aby Ferdinand I. ustoupil a přijal jejich požadavky. Jen malá část radikálnějších měšťanů a bratrské šlechty byla ochotná použít krajních prostředků k nátlaku a vyhlásit králi válku. Ovšem většina se takového kroku obávala a spoléhala na sílu politických zbraní. Postoj této většiny svazoval ruce radikálům a oslaboval sílu odboje.⁶⁵

Během zasedání sjezdu v Praze se vyhrotila válečná situace. Vojska saského kurfiřta obsadila Jáchymov a nedlouho poté vstoupily habsburské oddíly do českých zemí. Císařská armáda postoupila až k Chebu, kde se k ní měla připojit vojska českého krále a knížete Mořice. Vstup nepřátelských jednotek na české území vzbuzoval rozruch a strach. Stavovský výbor svolal zemskou hotovost do Bečova, aby bránila zemské hranice. Zároveň výbor žádal Jana Fridricha o vojenskou pomoc a koncem března poslal žádost o pomoc moravským stavům. Stavovské vojsko se váhavě scházelo u Bečova a výbor se neodvážil k závaznému spojení se Šmalkaldským spolkem. Odbojní stavové se strachovali cokoli sami podniknout, a proto

⁶⁴ A. MÍKA, *Stoletý zápas o charakter českého státu*, s. 62-64.

⁶⁵ Týž, s. 64-72.

čekali na to, jak se vyvine situace v německých zemích. V dubnu byl se souhlasem krále svolán zemský sněm v Praze. Původně na sněmu chtěly stavy předložit k projednání požadavky z březnového sjezdu, ale nakonec od tohoto úmyslu upustily. Jednak proto, že na sněm nepřišel Ferdinand I., jednak kvůli opatrnosti. Vojenská situace se totiž prozatím vyvíjela ve prospěch habsburských vojsk, která úspěšně zatlačovala saského oddíly. Současně se nepříznivě vyvíjela domácí situace pro radikály, kteří se již přesvědčili o malé ochotě většiny stavů k rozhodným akcím a k finančním obětem. Aktivitu radikálů na sněmu zdržovala přítomnost mocné skupiny pánů, kteří zůstávali věrni králi. Proto se museli radikálové smířit s tím, že sporné otázky budou projednány až na podzimním sněmu. Ovšem tím větší úsilí věnovali odbojní stavové na získání dalších podpisů pro svou rezoluci Přátelské snešení. Domnívali se, že získáním více podpisů, zejména nejvyšších zemských úředníků, zvýší váhu své rezoluce. Současně se tím pokoušeli legalizovat odbojný postoj a vyvolat dojem jednomyslnosti všech stavů včetně nejmocnějších pánů, kteří byli věrni Ferdinandovi I. Nejvyšší zemští úředníci posléze souhlasili, i když s výhradami. Nakonec se celá akce stavovského výboru minula účinkem, přestože pro rezoluci stavové získali mnoho hlasů. Úspěch odbojných stavů byl pouze formálního rázu a nijak je nepřiblížil k jejich vítězství.⁶⁶

Zpráva o porážce Šmalkadského spolku v bitvě u Mühlberku vyvolala ohromné zděšení v Čechách. Český král se netajil tím, jak se hodlá vypořádat s rebely a nyní k tomu měl i vhodnou příležitost. Zděšení stavové odjížděli z Prahy na své statky. Nejradičálnější měšťané uvažovali o vojenském odporu, ale když si uvědomili, že je šlechta nepodpoří, vzdali se a správně tušili, že mohou očekávat královu pomstu.⁶⁷ Následným událostem, tedy trestům postihujícím účastníky stavovského odporu a důsledkům protikrálovského odboje, se podrobněji budu věnovat v kapitole, která se týká komparace pamětí dvou soudobých pozorovatelů. Jedná se o paměti Sixta z Ottersdorfu a záznamy o tehdejší dění v zápiscích Václava Rosy.

Ferdinandovi I. posloužila jako záminka pro útok proti Jednotě bratrské právě porážka stavovského odboje v roce 1547. Králi se poprvé naskytla příležitost k radikálnímu zásahu proti Jednotě, aniž by se musel bát odporu ze strany stavovských zastánců Jednoty. Díky konfiskacím se v rukou panovníka nacházela nejvýznamnější bratrská střediska, bratrská šlechta byla královými opatřeními zadržena, utrakvistická šlechta se za dané situace neodvažovala k zásadnějšímu odporu a represe, které stihly měšťanstvo, měly za následek ochromení

⁶⁶ A. MÍKA, *Stoletý zápas o charakter českého státu*, s. 72-73.

⁶⁷ Týž, s. 73-75.

měšťanského stavu. Přesto král postupoval opatrně. Až po srpnovém sněmu přistoupil k rozhodnému útoku. 5. října 1547 Ferdinand I. novelizoval svatojakubský mandát a zopakoval svůj slib, který se týkal úpravy církevních řádů v zemi v dohledné době. Vláda arciknížete Ferdinanda se přičinila o rozeslání mandátu po celé zemi a okamžitě ho začala praktikovat na komorních panstvích. První útok přiměl přední bratrské kněze utéct na Moravu. Bratrský biskup Jan Augusta se obrátil s žádostí o veřejné zastání Jednoty bratrské na moravského zemského hejtmana Václava z Ludanic, který jeho žádost odmítl. Tím menší naději na úspěch měly prosby, které směřovaly k české šlechtě a zcela zbytečné bylo také obracení se s podobnými žádostmi na krále a na císaře. Za takové situace se mohla Jednota spolehnout jen na slabost výkonné moci mimo komorní panství a na pasivní ochranu ze strany moravské a české utrakvistické strany.⁶⁸ Těžkou ránou pro Jednotu bylo ochromení jejího ústředního orgánu a zatčení a dlouholeté věznění Jana Augusty. Během této doby se do čela orgánu dostal Jan Blahoslav, který nebyl zastáncem spojení Jednoty s utrakvisty. Proto se pak idea sblížení obou náboženských skupin mohla s nesnázemi provést až na sněmu v roce 1575.⁶⁹ Stavové věděli, že útok nebyl mířen jen proti Jednotě bratrské, ale že byl součástí útoků namířených proti stavovským a zemským svobodám. Jenomže za dané situace se stavy neodvažovaly k otevřenému odporu. 4. května 1548 byl vydán královský mandát, který přikazoval vypovědět všechny poddané, kteří se odmítali vzdát bratrské víry. Mnozí tomuto nátlaku neodolali a formálně se své víry vzdali. Značná část členů Jednoty bratrské radši upřednostnila nejistou budoucnost a rozhodla se pro emigraci. Vláda zesílila nátlak na moravské stavy, aby uskutečnily královská nařízení a také usnesení moravského sněmu, která se týkala vypovězení novokřtěnců. Většina moravských stavů se odmítala řídit formálním usnesením a jen zřídka vyháněla novokřtěnce.⁷⁰

Po porážce stavovského odboje pokládal král situaci za vhodnou pro zahájení jeho protireformačního programu. Pro svou politiku se mu podařilo získat administrátora Mystopola a skupinu konzervativních stavů. Za účasti papežského nuncia Santa Croce směřovalo jednání s dolní konzistoří k příznivým závěrům. Konzistoř vypracovala třináct článků, které byly formulovány v konzervativním duchu. Král z třinácti článků neuznal pouze jeden. V člancích se konzistoř zřekla téměř všech věroučných odlišností, kterých se utrakvistická církev nechtěla vzdát od husitské revoluce. Bylo nutné články přijmout, proto svolal král v prosinci 1549 sjezd utrakvistických stavů. Utrakvističtí stavové, univerzitní mistři a někteří kněží se stavěli

⁶⁸ A. MÍKA, *Stoletý zápas o charakter českého státu*, s. 87.

⁶⁹ J. RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace*, s. 184.

⁷⁰ A. MÍKA, *Stoletý zápas o charakter českého státu*, s. 87-88.

rozhodně proti artikulům, které odporovaly zásadám českého utrakvismu, a veřejně ustoupili od pokusů o smíření s katolickou církví. Ferdinandovi I. nezbylo než odložit celou záležitost, což pro něj znamenalo zkrátka ustoupit.⁷¹ Na sněmu roku 1553 se stavové obrátili na místodržitele arcivévodu Ferdinanda s prosbou, aby se u krále přimluvil o znovuzvolení úřadu defensorů. Král obnovil činnost defensorů, ale právo je jmenovat zůstalo jemu. O rok později měl k tomuto právu dokonce souhlas od stavů.⁷²

V roce 1555 byla na říšském sněmu v Augsburgu ukončena bojovná etapa politického vývoje v říši dohodou o soužití dvou hlavních stran. Došlo k prosazení zásady „cuius regio, eius religio“, která přispěla ke zmírnění politického napětí mezi říšskými stavy. Tento úspěch protestantských říšských stavů vzbudil velkou odezvu u nekatolických opozicí v habsburském soustátí. Mnozí stavovští stoupenci reformace v českých zemích projevíli sympatie se zásadami, které přijal augsburgský sněm. Ferdinand I. v 50. letech opustil taktiku násilných opatření a orientoval se na mírné řešení náboženských poměrů. Chtěl uskutečnit svůj dlouhodobý projekt postupné rekatolizace, která měla upevnit pozice katolictví v jednotlivých zemích. Mělo k tomu dojít ideologickým působením a nenásilnými organizačními zásahy. Českého krále k tomuto mírnějšímu přístupu dovedly nepatrné výsledky dosavadního protireformačního postupu v Čechách a také porážka Habsburků v říši. Ovšem časté ústupky neznamenaly žádnou změnu v králových cílech, které se týkaly náboženské otázky. Neúspěch v říši vedl Ferdinanda I. k usilovnějšímu řešení náboženské problematiky v Čechách. Opět oživil snahy o sjednocení konzervativního utrakvismu s katolickou církví a zesiloval obranu proti šíření luterských myšlenek. Od roku 1554 český král jednal s vedením jezuitského řádu a s papežem Juliem III. o založení jezuitské koleje v Praze. Na jaře 1556 se usadili jezuité v klášteře sv. Klimenta. I když přicházeli nenápadně a v malém počtu, okamžitě započali svou usilovnou činnost. Jejich postup byl obezřetný a snažili se vyhnout jakémukoli podněcování nenávisti u protestantské veřejnosti. Snažili se získat co nejvíce žáků do své školy a dávali důrazně najevo, že vyučování a všechny poskytované služby byly bezplatné. Tím upoutali pozornost pražských měšťanů i šlechty. Jezuitské počínání nemělo mít okamžitý efekt, ale spoléhalo na pozvolné, za to však účinnější a trvalejší ideologické ovlivňování všech společenských vrstev. Ovšem rychlejší nápravu panovník očekával od organizačního upevnění katolické církve. Mělo se obnovit pražské arcibiskupství. K jeho obnově, jak již bylo zmíněno

⁷¹ A. MÍKA, *Stoletý zápas o charakter českého státu*, s. 90-91.

⁷² J. RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace*, s. 185.

výše v této kapitole v souvislosti s osudem kompaktát, došlo v roce 1561. Byl to první závažný krok k vnitřnímu upevnění katolické církve a protireformačního útoku v českých zemích.⁷³

Na podzim roku 1562 se měl zvolit nový administrátor dolní konzistoře. Stavové zvolili Matěje Lounského, ale Ferdinand I. jejich volbu neuznal. V rozporu s dosavadními zvyklostmi český král jmenoval administrátory Jana Mystopola a Martina Mělnického. Když stavové proti tomu protestovali, žádal po nich panovník důkaz, který by prokazoval jejich právo na svobodnou volbu administrátora. Jelikož tato tradiční zásada nebyla uzákoněna v zemských deskách, museli stavové ustoupit.⁷⁴ S konečnou platností byly tedy stavy zbaveny práva na obsazování konzistoře. Ale stavy se snažily zachovat alespoň zdání svého vlivu, a tak volbu administrátora opakovaly a zvolily osoby, které jmenoval král. Znovuzvolený Mystopol se ještě nevzdal myšlenky na spojení stoupenců luterství s Jednotou bratrskou, o čemž svědčí jeho jednání s uvězněním Janem Augustou v roce 1564. Jenže v této době zůstávalo jakékoli jednání pouze v teoretické rovině. Jednak z toho důvodu, že ve vedení Jednoty byl Jan Blahoslav, jednak z důvodu, že v této době vyvrcholila první etapa císařova rekatolizačního úsilí. Po znovuobsazení arcibiskupského stolce byl na dolní konzistoř vyvíjen nátlak ze strany nového arcibiskupa. Totiž podle představy utrakvistů měl arcibiskup omezit svou úlohu pouze na svěcení kněžstva a do jiných záležitostí utrakvistické církve neměl zasahovat. Ovšem takové omezení nemohl Antonín Brus z Mohelnice přijmout, jelikož pro něj byly závazné dekry tridentského koncilu. Kvůli nedostatku utrakvistického kněžstva byla vynucena stále těsnější závislost dolní konzistoře na arcibiskupově vůli. Teprve roku 1566 oba administrátoři formálně uznali arcibiskupa za svého představeného a přislíbili mu, že učiní pár dogmatických úprav.⁷⁵ Tridentský koncil, který byl uzavřen v roce 1563, posílil papežovu autoritu a schválil několik opatření, podle kterých mělo dojít k obnovení přísného řádu v církvi a k upevnění církevní organizace od nejvyšších míst až po faru. O tomto koncilu lze hovořit jako o počátku restaurace katolické církve. Od roku 1562 se Ferdinand I. snažil u papeže vyžádat povolení kalicha pro říši a dědičné země. Papež Pius IV. povolil kalich pro říši i pro pražskou arcidiecézi 17. dubna 1564. Jenže očekávaný výsledek v otázce kalicha se nedostavil, protože přišel příliš pozdě. Náboženský vývoj českých zemí postoupil tak daleko, že svolení k omezenému přijímání podobojí nemohlo již uspokojit ani tradiční utrakvisty. Proto program sjednocení obou náboženských stran, i přes vzájemné ústupky, neměl naději na úspěch a vývoj obou stran směřoval spíše opačným směrem. Došlo k dalšímu prohloubení roztržky. V Čechách se nejvíce

⁷³ A. MÍKA, *Stoletý zápas o charakter českého státu*, s. 92-95.

⁷⁴ K. KROFTA, *Boj o konzistoř pod obojí*, s. 193-197.

⁷⁵ J. RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace*, s. 185-188.

rozšířila konfese, která spojovala principy tradičního utrakvismu s idejemi luterství. Ferdinand I. považoval boje v náboženské oblasti za součást svých širších politických zápasů. Takže jeho protireformační snažení zároveň sledovalo politické cíle.⁷⁶

Aby tato kapitola nevytvářela dojem, že v době Rosy byly v českých zemích pouze dvě hlavní zemské církve a Jednota bratrská, tak je tento odstavec věnován dalším sektám, které v té době působily na našem území. Malá stránka, která byla odnoží Jednoty bratrské, patřila mezi nejradikálnější malé náboženské skupiny. Od Jednoty se oddělila kvůli nespokojenosti s Lukášovou reformou. Stoupenci Malé stránky se nechtěli otevřít světu jako Velká stránka, proto odmítli přísahu a účast na světské moci. Od roku 1522 byl vůdcem této bratrské odnože Jan Kalenec, za jehož působení do Malé stránky pronikl eucharistický názor Ulricha Zwingliho. Nejvíce stoupenců měla tato bratrská odnož v Praze a v jižních Čechách. Malá stránka zanikla po Kalencově smrti v roce 1524.⁷⁷

Sekta mikulášenců byla založena ve druhé polovině 15. století Mikulášem z Vlásenice. Někdy se stoupencům této sekty říkalo vláseničtí, pecinovští nebo plačtí. Navenek se hlásili k utrakvismu, ale jinak konali vlastní shromáždění. Vytvoření jejich sekty bylo zřejmě výrazem reakce na upadající náboženské cítění, jelikož neměli vlastní náboženský systém.⁷⁸

Jednota habrovanská (lulečská) byla založena moravským rytířem Janem Dubčanským ze Zdenína, který vlastnil vesnice Luleč, Nemojany a Habrovany na Vyškovsku. Dubčanský se původně hlásil k utrakvismu, ale neodolal Zwingliho názorům, proto založil vlastní náboženskou skupinu v roce 1526. O čtyři roky později zřídil na svém panství tiskárnu a vydal několik knih, které vykládaly habrovanskou nauku. Touto svou činností upoutal mnoho pozornosti v zemi a v roce 1535 proti němu vystoupil král. Dubčanský byl dva roky vězněn na pražském hradě a propuštěn byl jen pod podmínkou, že nebude šířit nové učení. Po jeho smrti v roce 1543 sekta zanikla.⁷⁹

Nejméně ohlasu u obyvatel Čech a Moravy vzbudili novokřtění, kteří přišli ze Švýcarska a jižního Německa, poté i z Tyrol. Nejvíce se nově příchozí usadili v Mikulově a v dalších jihomoravských městech, později se usazovali také na vesnicích. Organizátorem novokřtěnců na Moravě byl Jakub Hutter, podle kterého se moravští novokřtění nazývali Hutterскими bratřími. Ve své nauce nebyli jednotní. Po Hutterově upálení proti nim rozpoutal

⁷⁶ A. MÍKA, *Stoletý zápas o charakter českého státu*, s. 95-97.

⁷⁷ J. KADLEC, *Přehled církevních dějin*, s. 27.

⁷⁸ Týž, s. 27.

⁷⁹ Týž, s. 27-28.

Ferdinand I. pronásledování. Naštěstí měli zastání u moravské šlechty, která si jich vážila pro jejich zručnost a pracovitost. Proto šlechta nedopustila, aby královy příkazy byly splněny a aby novokřtění museli opustit zemi.⁸⁰

V první polovině 16. století byla nábožensko-politická situace v Českém království nemálo složitá. Následující kapitoly se věnují utrakvistickému knězi, který v té době žil.

⁸⁰ J. KADLEC, *Přehled církevních dějin*, s. 28.

3. Václav Rosa – jeho život a deník

Ve své práci vycházím především z edice Ferdinanda Menčíka⁸¹, jelikož Rosovy zápisky stejně jako značná část jeho rukopisů se nachází v Rakouské národní knihovně ve Vídni, takže mi zatím nebylo umožněno je shlédnout na vlastní oči. Zápisky se nenacházejí v jediném svazku, ale jsou obsaženy ve třech různých rukopisech. Největší část zápisků je v rukopise se signaturou 4279 od stránky 7-30 a 145-184, poté v rukopise se signaturou 4278 od stránky 170-181 a nakonec v rukopise se signaturou 4285 stránky 91-98. Jak je patrné, tak zápisky samy o sobě zabírají v rukopisech jen málo místa a více prostoru v rukopisech zaplňují česká kázání a latinsko-české výklady, z nichž mnohé napsal Rosa. Tři výše uvedené rukopisy byly od sebe odděleny, ale i tak bylo možné je sestavit v jakýsi celek, který zůstane neúplným do té doby, dokud se nenajde scházející začátek zápisků (osudy z fary v Lazišti) a některé chybějící části. Menčík uvádí, že nezbyvá mnoho naděje na nalezení chybějících částí, protože všechny jemu známé Rosovy rukopisy prohledal. Kdy došlo k roztržení zápisků od sebe, není jisté, ale muselo to být před 18. stoletím, od kterého byly rukopisy ve stejném stavu, v jakém je znal sám Menčík. Rosovy zápisky sestavil chronologicky, aby části, které k sobě patřily a po odtržení se nacházely v různých rukopisech, byly opět u sebe. Ovšem poslední části zápisků na sebe nenavazují tak dobře, protože nějaká část mezi nimi ještě schází. Pro sestavení zápisků posloužil také rukopis se signaturou 4278, kde jsou vypočítávány téměř všechny Rosovy fary. Rosa kromě svých zápisků napsal ještě dost českých kázání, zřejmě jen ke své vlastní potřebě, a hospodářské poznámky, které sepsal za svého farárování v Unhošti. Tyto poznámky jsou přílohou v Menčíkově edici. Zřejmě se jedná o záznam z doby, kdy zápisky byly ještě pohromadě. Menčíkova edice není moderní kritickou edicí, protože neuvádí pravidelně odkaz na rukopis a jeho stranu, odkud informaci převzal.⁸²

Rosovy zápisky jsou ve formě deníku a v Menčíkově edici zabírají 47 stran ve formátu A4. Ovšem nejedná se o každodenní záznamy. Rosa si poznamenával, jak se k němu na některých farách chovali, jak dlouho na farách pobyl, kolik mu osadníci některých far dlužili, co se za jeho působení přihodilo nebo příběhy lidí, které někde slyšel. Ze 47 stran je 16 stran věnováno Šmalkaldské válce, konkrétně Ferdinandově tažení a povstání českých stavů. Neopomíjí ani tresty, které postihly vzbouřené stavy. Kromě toho se v zápiscích nachází devět

⁸¹ Ferdinand MENČÍK, *Zápisky kněze Václava Rosy*, Vídeň 1879.

⁸² Týž, s. 9-11.

Rosových snů⁸³ a dvě básně.⁸⁴ Rosa psal vcelku otevřeně o svém soukromém životě až do roku 1546. Teprve poté se jeho zápisky stávají méně subjektivními a spíše se soustřeďují na dění v Praze.

Vedle již zmíněných rukopisů existuje ještě celá řada jiných, které se zabývají náboženskou tematikou. Je známo celkem 42 rukopisů, které patřily Rosovi. Rosa měl jistě ještě víc rukopisů, ale některé mu byly ukradeny nebo je půjčil svým přátelům, kteří mu rukopisy již nevrátili. Ostatně Rosa sám se o tom zmiňuje ve svých zápiscích. Uvádí, že když se stěhoval na faru do Stodůlek, tak si své knihy schoval v pokoji v Praze. Někdo se do pokoje vloupal a lepší knihy mu ukradl, čímž mu způsobil škodu v hodnotě 30 kop míšeňských.⁸⁵ Dále pak Rosa píše, že nějaké své knihy a písně půjčil Kryštofu Hýzrlovi z Chodů, který mu je již nevrátil.⁸⁶ Všechny Rosovy rukopisy byly nějaký čas v Ambraské sbírce Ferdinanda Tyrolského, než se dostaly do vídeňské knihovny. Kdo a kdy Rosovy rukopisy do sbírky dal, není známo. Je možné, že po Rosově smrti byly rukopisy arcivévodovi dány jako dar od některého pána, na jehož faře Rosa zemřel a kterému připadly jeho rukopisy a jmění jako odúmrtí. Nebo mohl Rosovy rukopisy někde koupit sám arcivévoda. Ovšem to jsou pouze domněnky.⁸⁷

Rosův životopis je možno sestavit na základě jeho vlastních zápisků a z různých poznámek nacházejících se v rukopisech, které vlastnil.⁸⁸

Václav Rosa se narodil v Prešově mezi lety 1490–1500, odtud jeho přízvisko Pressorovius. Ale v některých dobových zápisech se lze setkat také s přídomkem „z Holejšova“ nebo „z Chrudimě“. Zřejmě se jedná o místa, kde vyrůstal.⁸⁹ V aktech a dopisech dolní konzistoře i v některých Rosových zápiscích vystupuje Rosa jako Václav Žíla.⁹⁰ Stejně jako jiní utrakvisté musel absolvovat cestu za vysvěcením do Itálie. V roce 1516 byl vysvěcen na kněze v Modeně.⁹¹

Když se vrátil do Čech, tak svůj první rok kněžství strávil v Písku u faráře Jana Grubacha. Dolní konzistoř Rosu ustanovila kaplanem fary v Lazišti u Prachatic, kde podle

⁸³ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 25, 52-54, 58.

⁸⁴ Týž, s. 30, 33-34.

⁸⁵ Týž, s. 19.

⁸⁶ Týž, s. 35.

⁸⁷ Týž, s. 10.

⁸⁸ Týž, s. 4.

⁸⁹ Týž, s. 4.

⁹⁰ Týž, s. 6.

⁹¹ Týž, s. 4.

všeho strávil celý rok 1517. Odtud se přestěhoval na faru do Rané u Chrudimi, která byla součástí panství Jindřicha Šťastného z Valdštejna. Na této faře pobyl rok a poté se přestěhoval do Chrudimi, kde hodlal setrvat do doby, než se pro něj najde další fara. V této době navštěvoval kněze, které znal a nějakou dobu u nich setrval. Tak například chvíli pobýval u kněze Jana ve Vlíněvsi a nějaký čas strávil v Kouřimi u kněze Vondráčka. Následně se přestěhoval na faru do Uhlířských Janovic, kde setrval půl roku. V roce 1520 se ujal fary v Lukavci, kde byl zdejším patronem Jan Lukavecký. Na této faře Rosa vydržel do roku 1522 a ještě ve stejném roce převzal správu fary Buriana Votického ve Voticích. Zde pobyl dva roky. Pak bydlel půl roku ve Slaném, kde napsal své kázání.⁹² Poté se měl vydat do Peruce, kde měl přijmout faru Václava Pětipeského. Ale této fary se neujal, protože na příkaz administrátora Havla Cahery byl nucen přestěhovat se do Prahy. V hlavním městě království Rosa pobýval mezi lety 1524–1526, což z něj činí přímého svědka tehdejších poměrů, které v Praze panovaly za Paška a Cahery. Nejdříve byl Rosa kaplanem u sv. Jiljí u faráře Jiřího Mitla a později byl kaplanem u sv. Martina u faráře Jana Grubacha, kterého poznal v Písku. Z Prahy odešel Rosa na faru do Stodůlek, kde setrval do roku 1528. V téže roce se odebral na faru do Nového Strašecí a po roce se ujal fary v Ovčárech u Kolína. V roce 1533 byl znovu farářem ve Voticích, kde vydržel čtvrt roku. Odtud se přestěhoval do Neústupova, kde v té době pobýval jeho dobrý přítel Jan Pašek. Ještě roku 1533 přijal Rosa správu fary v Černovicích, kde byla kolátorkou Anna z Hradce. Mezi lety 1534–1536 působil Rosa na faře Mikuláše Leskovce v Hořepníku. V roce 1537 se Rosa ujal fary ve Zdislavicích u Vlašimi. Následující rok se odebral znovu na faru do Hořepníku, odkud v roce 1539 odešel na faru do Keblova. O novém roce 1540 převzal správu fary Zdeňka Trčky ve Vlašimi. O tři roky později se Rosa přestěhoval na faru do Žebráku, který spadal pod panství Volfa Krajíře z Krajku. Roku 1545 se Rosa ujal fary v Unhošti, odkud po roce odešel na faru do Zlatníků. Na této faře setrval až do roku 1550. Následně byl z rozhodnutí administrátora Mystopola poslán na faru do Českého Dubu, kde pobyl dva roky. Odtud směřoval do Sýčina, kde byl kolátorem zdejší fary Jiří Ceteňský z Cetně. Poté Rosa pobýval mezi lety 1554–1556 na faře v Nových Benátkách nad Jizerou. V roce 1556 odešel z Benátek na faru do Zlatníků. Od této chvíle postupně Rosovy stopy mizí. V rukopise se signaturou 4890 se nachází poznámka z roku 1558, která nás informuje o tom, že je Rosa již 43 let knězem. Z roku 1560 existují dva Rosovy vpisky, které pocházejí ze dvou různých rukopisů. Podle nich

⁹² F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 5.

Ize usoudit, že v tomto roce nejspíše spravoval faru v Unhošti. Ovšem není jisté, jestli na této faře zemřel. Jeho další případné životní osudy ani datum jeho úmrtí nejsou známy.⁹³

Pro lepší orientaci je v příloze (s. 66-67) umístěna mapa s vyznačenými farami, na kterých Rosa působil. Tyto fary se soustřeďují na území Čech a s Rosovým rodištěm tedy nijak nesouvisí. Pouze jedna fara se nachází blízko Chrudimi, kde Rosa podle všeho nějaký čas vyrůstal, a to v Rané.

Rosa za svůj život působil na dvaadvaceti farách a na čtyřech z nich byl dvakrát knězem. Nejkratší pobyt strávil na faře ve Voticích, kde setrval jen čtvrt roku.⁹⁴ Za to nejdéle pobyl na faře ve Zlatnících, kde zůstal čtyři roky.⁹⁵ Nejčastější délkou Rosova pobytu byl jeden rok. Průměrná délka jeho pobytu na jedné faře byla necelé dva roky. Do nejčastější ani do průměrné délky jsem nezahrnula jeho druhé farářování ve Zlatnících a v Unhošti, protože u obou není přesně uvedeno, do kdy a od kdy na nich pobýval. V příloze se nachází tabulka se všemi Rosovými farami i s roky jeho působení. Vliv na Rosovo časté střídání far mohli mít samotní patroni. Dle zápisků nechtěli Rosu na své faře dva kolátoři, jak je zmíněno v následující kapitole. Samozřejmě kromě patronů měli vliv na Rosovo stěhování na jinou faru administrátoři dolní konzistoře. Kvůli Caherovi se Rosa neujal fary Václava Pětipeského⁹⁶ a Mystopol donutil Rosu, aby se odstěhoval do Českého Dubu.⁹⁷ Často si Rosa stěžuje, že se k němu lidé nechovali zrovna vlídně a že mu nedali, co mu slíbili. Ať už se jednalo o desátek nebo o mandel či džber žita a ovsa.⁹⁸ Pochopitelně i to mohlo hrát jistou roli při Rosově stěhování.

Václav Rosa patřil ke konzervativním utrakvistům. Svědčí o tom jeho kázání ve Voticích namířené proti Jednotě bratrské⁹⁹ a také zmínka v jeho zápiscích o sektách, ke kterým kromě Jednoty řadí rovněž luterány, novokřtěnce, mikulášence a zwingliány.¹⁰⁰ O Rosově zařazení k utrakvistům, kteří nepodporovali novoty, a tudíž ani nebyli přívrženci pronikajícího luterství, vypovídá jeho vztah k Janu Paškovi z Vratu. Rosa o něm v zápiscích hovoří jako o svém dobrém a laskavém příteli.¹⁰¹ Na jiném místě Rosa souhlasí s příslovím „*dvakrát jedno maso vařený nebývá chutný*“, které dle Bartošovy kroniky používal Pašek.¹⁰² V souvislosti

⁹³ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 4-9.

⁹⁴ Týž, s. 21.

⁹⁵ Týž, s. 30 a 51.

⁹⁶ Týž, s. 16.

⁹⁷ Týž, s. 51.

⁹⁸ Týž, s. 15-16, 19-20, 24-25, 27.

⁹⁹ Týž, s. 21.

¹⁰⁰ Týž, s. 29.

¹⁰¹ Týž, s. 21.

¹⁰² Týž, s. 24.

s Paškovým vypovězením z Prahy se Rosa zmiňuje o Paškovi jako o slavném měšťanovi Starého Města pražského, jehož moudrostí a radami se řídili králové, páni, Pražané a všechny české obce.¹⁰³ O tom, že Rosa byl konzervativním utrakvistou, vypovídá událost, která se stala na sněmu v roce 1545. Sněmu se zúčastnily katolické a utrakvistické stavy, které se dohodly, že společným biskupem se stane Jan Horák, který vychovával královy děti. Horák měl kromě svěcení kněží obou stran vykonávat také trestní pravomoci společně s oběma konzistory. Jenže provedení smlouvy překazil stavovský odboj proti králi, který se uskutečnil dva roky poté.¹⁰⁴ Rosa jmenování Jana Horáka biskupem vnímal jako dobré znamení pro to, aby Čechové žili opět v náboženském míru. Horákovo jmenování zmiňuje v souvislosti s rozmachem Jednoty bratrské, a proto v jeho jmenování spatřuje předzvěst lepších časů. Rosa si Horákovo jméno zřejmě spletl, protože v zápiscích o něm píše jako o Václavu Horákovi.¹⁰⁵

¹⁰³ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 42.

¹⁰⁴ J. KADLEC, *Přehled církevních dějin*, s. 20.

¹⁰⁵ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 29.

4. Poměry ve farnostech spravovaných Rosou

Mezi lety 1516–1560 Václav Rosa spravoval celkem osmnáct far a na čtyřech farách působil jako kaplan. Ve čtyřech farnostech byl knězem dvakrát, a to ve Voticích, v Hořepníku, v Unhošti a ve Zlatnících. Rosa uvádí pouze u tří far nějaký movitý statek, který k nim náležel. V Rané patřil k faře menší rybník,¹⁰⁶ v Lukavci byly u fary menší rybníky a dvě pole,¹⁰⁷ v Novém Strašecí se u fary nacházela louka.¹⁰⁸ Rosa si poznamenal informace o placení desátku jen u osmi far. Pouze na jedné faře z osmi mu osadníci platili desátek, a to na faře ve Zdislavicích.¹⁰⁹ Na zbylých farách byli Rosovi za desátek vždy dlužní. U patnácti far Rosa sdělil, kolik mu osadníci dlužili nebo zaplatili.

Rosa nebyl sdílný, co se týče vybavení jednotlivých far. Pokud poznamenává konkrétní předměty, tak jen v souvislosti s krádežemi. Rosu okradli za jeho působení na farách ve Stodůlkách,¹¹⁰ v Ovčárech,¹¹¹ ve Voticích,¹¹² ve Vlašimi¹¹³ a v Unhošti.¹¹⁴ Kvůli krádežím přišel o předměty a peníze v celkové hodnotě 107 kop míšeňských. Zřejmě nejvíce Rosu mrzely dvě krádeže, které zakusil za svého farárování ve Stodůlkách, kdy mu byly ukradeny knihy. Určité odcizené předměty na zmíněných farách jsou uvedeny níže. Při stěhování z Hořepníku Rosovi ukradli z vozu věci, jejichž hodnotu Rosa vyčíslil na 20 kop míšeňských.

A. Kuchařky, čeled'

Z Rosových zápisků vyplývá, že měl zhruba sedm kuchařek. U pěti z nich je uvedeno místo jejich původu. Jednalo se o kuchařky z Písku,¹¹⁵ Prahy,¹¹⁶ Ledče,¹¹⁷ Kácova¹¹⁸ a z Votic. Ze sedmi kuchařek uvádí Rosa pouze dvě, které mu něco pokradly. Ta první z nich, která u Rosy sloužila za jeho druhého působení na faře ve Voticích a za Rosova pobytu v Neústupově, trpěla franskou nemocí, což se projevilo na její tváři a na rukou. Tato kuchařka mu ukradla

¹⁰⁶ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 15.

¹⁰⁷ Týž, s. 15.

¹⁰⁸ Týž, s. 19.

¹⁰⁹ Týž, s. 23.

¹¹⁰ Týž, s. 18-19.

¹¹¹ Týž, 20-21.

¹¹² Týž, s. 21.

¹¹³ Týž, s. 26.

¹¹⁴ Týž, s. 28.

¹¹⁵ Týž, s. 14.

¹¹⁶ Týž, s. 27.

¹¹⁷ Týž, s. 22.

¹¹⁸ Týž, s. 27.

prsten, stříbrnou pečeť, šňůry se zlatem, výplň peřin a 5 kop míšeňských. Dle Rosy mu kuchařka způsobila škodu v hodnotě 11 kop míšeňských.¹¹⁹ Druhá, která prý přišla z Ledče s několika šaty, okradla Rosu o tři kopy míšeňské. Tato škoda se Rosovi stala za jeho farářování v Černovicích.¹²⁰

Ze sedmi kuchařek doprovázela Rosu po většinu jeho kněžského života pouze jedna kuchařka, a to Dorota (Důra) Dobiášova z Votic. Ze zápisů není jasné, kdy k Rosovi poprvé přišla, ale jisté je, že již na faře ve Stodůlkách u něj sloužila.¹²¹ Když byl Rosa na faře v Černovicích, tak si musel najít za Důru náhradu, protože u něj čtvrt roku nebyla. Není znám důvod její nepřítomnosti.¹²² Ovšem za její krátkodobou nepřítomnost se u Rosy vystřídal obě výše uvedené kuchařky, které ho okrádaly. Když se Rosa stěhoval z Vlašimi na faru do Žebráku, tak cestou zanechal Důru ve Voticích, protože tam měla syna Jana. Dle všeho měla tohoto syna s Burianem Votickým, což byl patron fary ve Voticích. Rosa se zmiňuje, že se o tom hovořilo mezi lidmi a že i Burian se tím nijak zvlášť netajil.¹²³ Kdy se Důra opět vrátila k Rosovi ze zápisů nevyplývá, ale zřejmě u něj byla kuchařkou již v Českém Dubu, kdy ji Rosa uvádí v souvislosti s tím, že první den v novém roce s ním čeleď nebyla. V tu dobu bylo Důře 70 let.¹²⁴ Není pochyb o tom, že Důra sloužila u Rosy ještě na faře v Sýčíně, ale její další osud nám Rosa ve svých zápiscích již neodkryl. Není tedy jisté, jestli zemřela nebo odešla na jinou faru.¹²⁵

Rosa prozradil, že Důře zajistil celkem 70 kop míšeňských v majetku a v penězích. Burian se to dozvěděl a vyprosil na Důře 40 kop míšeňských s tím, že jí to vrátí dříve, než se to dozví Rosa. Jenže Burian svůj závazek a slib zapíral.¹²⁶ Nehledě na to, že mu Rosa poslal z Vlašimi 70 džberů žita a ječmene, které Rosovi nikdy nesplatil. Sám Rosa v zápiscích píše o svých rozpacích, že peníze půjčené Burianovi se mu zřejmě již nikdy nevrátí.¹²⁷ Rosa neopomněl zmínit příhodu, která se jemu a Důře udála na faře v Ovčárech. Když šla Důra do krčmy pro pivo, zželelo se jí jednoho pacholíka, který vypadal jako malomocný a zdejší sedláci se k němu zrovna nechovali jako k nemocnému, a odvedla ho na faru, kde se o něj starala. Rosovi se to časem nelíbilo a chtěl, aby již z fary odešel. Důra vždy za něj u Rosy orodovala.

¹¹⁹ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 21.

¹²⁰ Týž, s. 22.

¹²¹ Týž, s. 19.

¹²² Týž, s. 22.

¹²³ Týž, s. 30.

¹²⁴ Týž, s. 52.

¹²⁵ Týž, s. 57.

¹²⁶ Týž, s. 30.

¹²⁷ Týž, s. 26.

Jedno pondělí se vypravil Rosa s kuchařkou do Kolína, takže zůstali na faře pouze čtyři pacholci s údajně nemocným pacholíkem. Ten poslal pacholky pro šišky, jejichž prach si chtěl nasypat do rány. Poté, co pacholci odešli, ukradl kladivo, sekeru, plášť, kožich i jiné věci z komory a truhlic. Jakmile se pacholci vrátili a našli vyloupenou komoru, vyběhli do vsi to říci lidem, kteří se vydali na faru zvonit na poplach a snažili se padoucha dopadnout. Ten však uprchl přes Labe směrem ke Kravařům. Rosa si poznamenal, že se mu udála škoda ve výši 40 kop míšeňských.¹²⁸

Rosovy informace ohledně jeho čeledi jsou vcelku skrovné. Rosa se zmiňuje o pacholcích jen ve třech případech. Za prvé hned na začátku zápisů je zmínka, že Rosa se pokoušel pacholky něčemu naučit.¹²⁹ Za druhé se o pacholcích zmiňuje v souvislosti s krádeží, o které bylo pojednáno výše. Nakonec se pacholci objevují v Rosovém výčtu čeledi, kde vždy uvádí pouze jména jednotlivých osob.¹³⁰ V zápiscích představuje Rosa jménem pouze čtyři pacholky. Mezi nimi byl Severin Vlk z Votic, který byl vnukem kuchařky Důry.¹³¹ Sloužil u Rosy na faře v Unhošti a byl Rosovi k službám celých osm let.¹³² Více o něm ani o dalších třech, u kterých jsou uvedeny pouze jména, Rosa nic podrobnějšího nepodal. Není tedy možné říci, kolik pacholků bylo celkem ve službě na Rosových farách.

Je možné, že za svůj život měl Rosa několik děveček, ale v jeho zápiscích se nalézají pouze jedna. Patnáctiletá Anna, která byla „dobře formovaná“, sloužila jako děvečka u Rosy na faře v Unhošti, odkud ji poslal do Votic. Důvod, proč ji tam poslal, není uveden.¹³³ Jiné ženy, u kterých není zcela jasné, jestli se jednalo o děvečky, které nějakou dobu setrvaly u Rosy, lze v podstatě rozdělit do dvou skupin. Do první se řadí ženy, které Rosu okradly nebo se chovaly nějak nepatřičně. V zápiscích se nachází konkrétně dvě ženy, které spadají do této skupiny. První z nich byla starší žena Anna Čížková, kterou Rosa s sebou vzal do Unhoště, když se tam stěhoval ze Žebráku. Podle Rosových slov se Anna každý den oddávala pití a mnoho klevetila. Rosa se snažil ji od obou neřestí odpoutat, ale bylo to marné, proto ji ze své fary poslal pryč.¹³⁴ Druhá žena se s Rosou stěhovala také do Unhoště. Jmenovala se Káča a byla dcerou mydláře Blažka. Rosovi ukradla klíče a z truhlic ukradla zhruba 20 kop míšeňských. Ještě mu ukradla damašek, aksamity i jiné věci. Rosa ji poslal z fary pryč a zaplatil ji za deset neděl, protože v tu

¹²⁸ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 20.

¹²⁹ Týž, s. 14.

¹³⁰ Týž, s. 27, 28, 52 a 57.

¹³¹ Týž, s. 28.

¹³² Týž, s. 57.

¹³³ Týž, s. 28.

¹³⁴ Týž, s. 27.

dobu nevěděl, že ho už stihla okrást o dost peněz. Rosa ji poslal pryč protože, že se mu nezamlouval její způsob života. Píše, že po nocích se u řezníka setkávala s nějakými lotry.¹³⁵ Do druhé skupiny patří ženy, které Rosa uvádí ve svých výčtech osob na jeho faře, a kromě jmen těchto žen není o nich nic bližšího známo.¹³⁶

Rosa na svých farech samozřejmě zaměstnával kromě žen také muže. Jenže ti jsou známí pouze z Rosových výčtů čeledi. Kromě jejich jmen Rosa nic konkrétnějšího neuvádí. Snad jen v souvislosti s Annou Čížkovou lze uvést blázna Holého z Rokycan, který chodil s Annou na pivo. Oproti Anně si Rosa Holého na své faře v Unhošti ponechal.¹³⁷

Rosa si v zápiscích na čtyřech místech poznamenal výčet osob, které u něj v určité době byly. Ve třech případech se nacházelo na faře najednou pět osob. V jediném případě se jich na faře najednou pohybovalo okolo osmi osob. Bylo za Rosova farářování v Českém Dubu. Průměrně tedy pobývalo na Rosově faře najednou kolem šesti osob. První výčet se objevuje až v roce 1544. Je tedy možné, že Rosa si svou čeleď zaznamenal proto, aby měl lepší přehled nebo si nepamatoval jména všech osob. Kuchařka Důra a její vnuk jsou uvedeni ve třech výčtech, které jsou zaznamenány v rozmezí devíti let.

Rosa v zápiscích neprojevuje své city k žádné z kuchařek. V té době bylo běžné, a je o tom i mnoho záznamů v aktech konzistoře, že utrakvističtí kněží se svými kuchařkami žili jako manželé, kolikrát měli spolu i vlastní děti. Rosa ovšem k takovým kněžím nepatřil. Pokud měl nějaký vřelejší vztah k jedné ze svých kuchařek, mohla to být jediné Důra. Nasvědčuje tomu i to, že Důře zajistil nějaký majetek a nemálo peněz. Dělávalo se, že kněží odkazovali své věci i peníze svým kuchařkám, protože to byly často jediné osoby, které byly schopny se o kněze postarat. Rosa si vedl záznamy o své čeledi v souvislosti s krádežemi nebo když si chtěl poznamenat, kolik měl lidí na faře.

B. Vztahy s farníky

V zápiscích jsou uvedena jména pouze sedmi Rosových žáků. Tři měl za svého působení na faře ve Stodůlkách, dva na faře v Žebráku a dva na faře ve Zlatnících. Jestli za svůj život měl více žáků, nám neprozrazuje. Kvůli ztrátě kalicha z kostela ve Stodůlkách, měl Rosa stání u konzistoře.¹³⁸ Rosa se zavázal ve smlouvě s úředníky Zdeňka Lva z Rožmitálu a

¹³⁵ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 28.

¹³⁶ Týž, s. 28 a 52.

¹³⁷ Týž, s. 27.

¹³⁸ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 18.

s osadními ze Stodůlek, za přítomnosti čtyř osob z dolní konzistoře, že se pokusí najít ztracený kalich a že nesmí opustit Stodůlky do sv. Jiří. Po tomto dni Rosa nesmí opustit zdejší faru do té doby, dokud se nenajde kalich nebo se neuzavře smlouva o náhradu kalicha mezi Rosou a osadníky.¹³⁹ Rosa se obával, že podezření z krádeže by mohlo padnout na jeho tři žáky, kterými byli Jindra z Prahy, Jan z Votic, což byl syn Důry, a Jan Vopičkář z Chrudimě. Zmínění žáci, kteří disponovali nějakým malým množstvím stříbra, žádali Rosu, aby byl zhotoven jiný kalich, že by rádi na něj přispěli. Rosa jejich návrh uvítal a rád jim v tom pomohl. Rosa osadním odpustil 5 kop míšeňských, které mu dlužili, aby je použili na nový kalich.¹⁴⁰ V Žebráku měl žáky Václava Hrubého a Jana Šilhavého. Ze zápisů se o nich kromě jejich jmen nic bližšího nedozvídáme.¹⁴¹ To samé platí pro dva žáky ve Zlatnících. První z nich byl z Miličína, druhý byl Velič Felix a dle Rosy přišli z Prahy.¹⁴²

Kromě příhody s kalichem Rosa o svých žácích žádné bližší informace neuvádí. Pouze si zaznamenal jejich jména. Jaký důvod ho vedl k tomu, aby si je pouze zapsal, není jasné. Možná chtěl mít přehled o tom, koho vyučoval. Ovšem to by za celých čtyřicet let asi bylo více žáků než jen sedm.

C. Vztahy s jinými duchovními

V Rosových zápiscích je uvedeno dvanáct utrakvistických kněží. Se dvěma z nich Rosa pobýval na kaplanství. Jednalo se o kněze Mikuláše Lékaře ze Sedlčan, který se s Rosou přestěhoval do Slaného,¹⁴³ a o Petra Poláčka, který byl kaplanem spolu s Rosou u sv. Jiljí.¹⁴⁴ Pět kněží z dvanácti Rosa pouze navštívil nebo u nich nějakou dobu pobýval.¹⁴⁵ Dá se tedy tvrdit, že Rosovo společné stěhování s dalším kaplanem na jinou faru spadá do prvních let Rosova kněžství. Naopak navštěvování jiných kněží Rosa uskutečňoval po celý život. Rosa uvádí dva kněze, se kterými nevycházel. Prvním byl Jiří Mítl, který byl farářem u sv. Jiljí v Praze. Rosa se dostal do konfliktu s Mítle, protože se Rosovi neustále něco ztrácelo z jeho komůrky. Kvůli tomuto faráři se Rosa dostal do nepřízně administrátora Cahery.¹⁴⁶ Druhým knězem, který Rosovi způsobil potíže a uvrhl ho tak v nemilost u Cahery, byl Jan Grubach. U

¹³⁹ Klement BOROVIČ, *Jednání a dopisy konsistoře utrakvistické*, Praha 1868, s. 37-38.

¹⁴⁰ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 19.

¹⁴¹ Týž, s. 27.

¹⁴² Týž, s. 61.

¹⁴³ Týž, s. 16.

¹⁴⁴ Týž, s. 16.

¹⁴⁵ Týž, s. 15-17, 32 a 53.

¹⁴⁶ Týž, s. 17.

tohoto faráře strávil v Písku Rosa rok. Podruhé se stal Grubachovým kaplanem, ale tentokrát na faře u sv. Martina v Praze. Když se Rosa měl stěhovat na novou faru do Tuklat na panství Škvoreckého, tak Grubacha žádal, aby mu vrátil katalog Viklefovy knihy a dal mu dvě kopy míšeňských za kaplanství. Grubach to odmítl. Zamkl dveře fary a šel za Caherou s tím, že ho chtěl Rosa zbít.¹⁴⁷ K výsledku jejich sporu se vrátím při líčení o Caherovi.

Ještě zbývá uvést tři kněze, u kterých nevyplývá, jaký k nim měl Rosa vztah. Když Rosa spravoval faru v Ovčárech, tak byl předvolán do Kolína před purkrabího Aleše Holického, protože mu údajně Rosa neprokazoval patřičnou úctu.¹⁴⁸ Holický chtěl nahradit Rosu knězem Florianem.¹⁴⁹ Ovšem kvůli zásahu kněze Jana Lahvičky se tak nestalo a Rosa na faře ještě chvíli setrval.¹⁵⁰ Za Rosova pobytu v Neústupově ho kněz Jakub Sopaušek z Miličina přemlouval, aby vzal faru v Černovicích, kam se Rosa nakonec rozhodl přestěhovat.¹⁵¹ Když Rosa pobýval na faře v Hořepníku, tak byl z fary vystrčen knězem Janem z Pácova, který si pány z Leskovce dokázal získat.¹⁵² Z roku 1535 je doložena zpráva, podle které působil v tom roce Jan jako farář v Hořepníku a měl být uvězněn na nějakou dobu. Není tedy zcela jasné, jestli na té faře pobývali dva kněží zároveň nebo jestli byl Jan ještě ve vězení.¹⁵³

Z výše uvedeného je zřejmé, že Rosa měl přátelské vztahy s většinou kněží. Ovšem podrobnější záznamy si Rosa vedl o kněžích, kteří mu něco ukradli nebo s nimi měl jiné příhody, jak je zmíněno výše. O svých přátelích z řad duchovenstva si poznamenal pouze jejich jména a kde s nimi byl.

D. Vztahy s patrony

Rosa za svůj kněžský život působil na 22 farách, jak již bylo uvedeno výše. V zápiscích se Rosa zmiňuje o devíti patronech, na jejichž faře působil. Kromě těchto devíti kolátorů Rosa uvádí ještě další tři, jejichž faru měl spravovat, ale nakonec se tak nestalo. Jedná se o Václava Pětipeského, pana Škvoreckého a Ladislava Popela z Lobkovic. V prvních dvou případech Rosovi zabránil jít na jejich faru administrátor Cahera.¹⁵⁴ Jako důvod, proč se neujal fary na

¹⁴⁷F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 17-18.

¹⁴⁸ Týž, s. 19-20.

¹⁴⁹ K. BOROVI, *Jednání a dopisy*, s. 81.

¹⁵⁰ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 20.

¹⁵¹ Týž, s. 21.

¹⁵² Týž, s. 22.

¹⁵³ K. BOROVI, *Jednání a dopisy*, s. 109.

¹⁵⁴ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 16 a 18.

panství Ladislava Popela, Rosa uvedl, že mu dosud Zlatničtí dlužili za desátek. Popel zřejmě nehodlal čekat, a tak faru dal jinému knězi.¹⁵⁵

Tři z devíti patronů sympatizovali nebo se přímo hlásili k Jednotě bratrské. Burian Votický, na jehož faře ve Voticích byl Rosa dvakrát knězem, sympatizoval s Jednotou a dle zápisků u sebe některé její členy přechovával.¹⁵⁶ Když byl Rosa na jeho faře podruhé, tak v neděli 20. července 1533 vedl kázání proti Jednotě. Burian si jeho kázání vyslechl a velmi ho to rozzuřilo. Když po svém kázání Rosa podával kalich lidem, Burian přede všemi vystoupil a zastával se Jednoty a řekl, že jeho matka byla její členkou. Burian svůj výstup zakončil tím, že Rosu vypověděl ze své fary.¹⁵⁷ Krajíř Volf mladší, který byl patronem fary v Žebráku, měl vlastní bratrský sbor na Točniku. Podle Rosy Krajíř poškodil a zbořil hrad Žebrák. Dále pak Krajíř se svým sborem záměrně škodil okolním křesťanům. Rosa také uvádí, že byl na této faře třetím utrakvistickým knězem.¹⁵⁸ Na faru do Nových Benátek se Rosa přestěhoval v době, kdy byl patronem fary Jindřich z Donína. Dle Rosových zápisků byl Jindřichův otec Fridrich z Donína členem Jednoty. Přivlastnil si „záduší“ a sám se za kněze považoval, proto ta fara nebyla obsazena 4–6 let. Rosa podotýká, že jakmile se Fridrich zmocnil většiny „záduší“ na svém panství, tak teprve poté nechal faru obsadit knězem. Dále je v zápiskách uvedeno, že Jindřich byl jako jediný ze všech Fridrichových dětí pokřtěný. Ostatní nebyly vůbec pokřtěny.¹⁵⁹

Čtyři kolátoři z devíti Rosovi odepřeli užívat celé „záduší“ nebo mu odmítli cokoli dát. K těmto patronům náležel Jindřich Šťastný z Valdštejna, který na faře v Rané nedovolil, aby Rosa profitoval ze zdejšího rybníku.¹⁶⁰ V Lukavci byly Rosovi přislíbeny rybníčky, dvě pole a každý měsíc měl Rosa dostávat sud piva. Patron místní fary Jan Lukavecký vařil pivo. Ale Rosa ze slíbených věcí nic nedostal. Jediné, co Rosa dostal, byla 1 kopa míšeňských, kterou mu dal Janův bratr, když se Rosa z fary stěhoval.¹⁶¹ Zdeněk Trčka z Lípy byl kolátorem fary v Zdislavicích a fary ve Vlašimi. Pro Rosu byl tedy jediným patronem, kterého zažil na dvou různých farách. Rosa podává obraz Zdeňka jako muže, který bral kněžím za jejich života vše a s nadsázkou tvrdí, že by ho byl Zdeněk schopen zabít, jen aby něco získal. V souvislosti s tím Rosa uvádí příklad kněze Matěje Kršky z Křivsoudova, kterého sedláci za jeho života bránili

¹⁵⁵ Týž, s. 59.

¹⁵⁶ Týž, s. 16.

¹⁵⁷ Týž, s. 21.

¹⁵⁸ Týž, s. 27.

¹⁵⁹ Týž, s. 58.

¹⁶⁰ Týž, s. 15.

¹⁶¹ Týž, s. 16.

před chamtivým kolátorem, ale když zemřel, tak si Zdeněk vše přisvojil. Za svého farářování ve Vlašimi se Rosa setkal s Bohuslavem Mazancem z Frymberku, se kterým se dostal do křížku kvůli svému odporu proti jeho nevážným a nemravným řečem. Bohuslava to urazilo natolik, že vyběhl za Rosou s mečem. Naštěstí pro Rosu chytli panští služebníci Bohuslava včas. Rosa ještě zmiňuje, že jedna děvečka najatá rychtářem zapálila ve vedlejší vsi tři dvory. Rosův incident s Bohuslavem a případ najaté děvečky měly sloužit jako názorné ukázky toho, co vše nechal Zdeněk na svém panství dopustit a nikoho za nic nepotrestal.¹⁶² Patronem fary v Sýčíně byl Jiří Ceteňský z Cetně. Když viděl, že se Rosovi dařila úroda, chtěl po něm, aby mu něco z toho dal. Rosa to odmítl, načež se Jiří rozzlobil a řekl mu, že on si to pole koupil, a proto má právo ho užívat.¹⁶³

Jedinou Rosovou patronkou byla Anna z Hradce na faře v Černovicích. Tato katolická šlechtična si nepřála mít na faře utrakvistického kněze, a proto se Rosa dle vlastních slov odtud stěhoval na faru do Hořepníku.¹⁶⁴ Na faru do Černovic se Rosa přistěhoval na přimluvu kněze Jakuba Sopouška. Jaká byla Jakubova motivace přemluvit Rosu, aby se ujal zdejší fary, není jasné.

Pouze o jednom svém patronovi Rosa píše jako o hrdinovi. Mikuláš Leskovce z Leskovce, který byl patronem fary v Hořepníku, Rosovi pomohl, když mu Černovští zastavili 5 kop míšeňských. Kvůli zásahu Mikuláše byly Rosovi vráceny 4 kopy míšeňských. V Hořepníku rychtář Máša nedal Rosovi 30 mandelů žita a zdejší osadníci Rosovi dlužili celkem 40 kop míšeňských za desátky i s úroky. Mikuláš Rosovi pomohl tím, že mu dal 2 kopy džberů ovsa za 24 kop míšeňských.¹⁶⁵

Z výše uvedených příkladů vyplývá, že Rosa se většinou musel podřizovat vůli svého patrona. Patroni často rozhodovali o tom, kdo bude na jejich faře. V podstatě z devíti patronů Rosa nevycházel s pěti z nich. Jistá nevráživost farářů vůči svým patronům mohla pramenit z toho, že si často kolátoři usurpovali to, co patřilo ke kostelům.

¹⁶² F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 23 a 25-26.

¹⁶³ Týž, s. 57.

¹⁶⁴ Týž, s. 21.

¹⁶⁵ Týž, s. 22.

E. Administrátoři a konzistoř

Václav Rosa působil ve farní správě dlouhých 44 let (1516–1560). Za tu dobu se v čele utrakvistické církve vystřídalo čtrnáct administrátorů. Jen se třemi z nich se Rosa potkal osobně. Prvním z nich byl Havel Cahera.

Žatecký rodák Havel získal v roce 1518 titul mistra a stal se litoměřickým děkanem.¹⁶⁶ V roce 1523 byli zvoleni čtyři administrátoři dolní konzistoře a jedním z nich byl i Cahera. V následujícím roce na únorovém sjezdu utrakvistických stavů a kněží se stal jediným administrátorem.¹⁶⁷ Od roku 1523 až do svého vypovězení působil Cahera také jako farář v Týnském chrámě.¹⁶⁸ Jak již bylo uvedeno dříve Cahera navázal přátelské styky s Lutherem ještě před svým zvolením do úřadu administrátora.¹⁶⁹ Cahera je také hlavním iniciátorem Hromničních článků z roku 1524. Po porážce Jana Hlavsy ve volbách do pražské městské rady se Cahera přidal na stranu Jana Paška.¹⁷⁰ Tento obrat Caherovi vyčítali jeho přátelé i Luther.¹⁷¹ V srpnu 1529 byl českým králem vypovězen ze země. O dva roky později se Cahera usadil v Ansbachu, kde se oženil a založil rodinu. Zemřel v roce 1545.¹⁷²

V roce 1524 Rosa pobýval ve Slaném a měl se stěhovat na faru do Peruci na panství Pětipeských, na kterou se mu ale nechtělo. Když se Cahera dozvěděl, že je Rosa bez fary, přikázal mu přijet do Prahy. Rosa se tedy stal kaplanem u sv. Jiljí u faráře Mitla. Kvůli němu se Rosa dostal do nepřízně Cahery, jak jsem se již o tom zmínila v předchozí kapitole. V době, kdy v Týnském chrámě chyběl zvoník, Cahera prosil Rosu, aby mu půjčil 10 zlatých. Nepůjčil mu. Farář Mitl, který Rosovi kradl nějaké věci z jeho komůrky, dal svůj koflíček a stříbrné nože Caherovi s tím, že mu to ukradl Rosa. Ten byl následně předvolán do Týnského chrámu. Dle Rosových slov tam na něj Cahera křičel za přítomnosti několika kněží. Cahera ho obvinil z toho, že mu kazí zvoníka a že krade věci Mitlovi. Pak Rosu zavelkli do jakési světnice, kde se ho tázali, zda si půjde stěžovat na radnici. Rosa jim na to odvětil, že nemá důvod tam chodit, a tak ho odvěkli do jakéhosi přístavku u sklepa v Týnském chrámě, kde ho zavřeli a házeli na

¹⁶⁶ Bohumír ROEDL, Několik poznámek k životopisu Havla Cahery, in: Richard Kavan – Ludomír Kocourek, *Náboženské dějiny severních Čech. Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9. – 11. září 1997*, Ústí nad Labem 1999, s. 79.

¹⁶⁷ K. KROFTA, *Boj o konzistoř pod obojí*, s. 53-54.

¹⁶⁸ Arnošt DENIS, *Konec samostatnosti české, Díl II.*, Praha 1921, s. 82.

¹⁶⁹ J. MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, s. 344.

¹⁷⁰ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI*, s. 699-700

¹⁷¹ A. DENIS, *Konec samostatnosti české*, s. 88.

¹⁷² B. ROEDL, Několik poznámek k životopisu Havla Cahery, s. 79.

něj potkany. Během několika dní, kdy tam byl uvězněn, mu často hubovali. Ale našli se i tací, kteří mu nosili víno i jiné dobré věci.¹⁷³

Rosa nebyl jediným knězem, který byl Caherou takto potrestán. Svědčí o tom také případ kněze Jindřicha, který byl uvězněn několik dní ve světnici v Týnském chrámě podobně jako Rosa.¹⁷⁴ Dle výše zmíněného příkladu lze usoudit, že kněží zkrátka okrádali své kaplany. Snad z toho důvodu, že stížnosti kaplanů byly konzistoří většinou přehlíženy. To byla možná příčina pro knězův přístup ke kaplanům, věděli, že za své chování k nim, nebudou žádným způsobem potrestáni. Ostatně to platí také pro níže uvedený případ.

V době, kdy byl Rosa kaplanem u sv. Martina u Jana Grubacha, dostal od Cahery svolení najít si faru. Když si Rosa faru našel, žádal po Grubachovi, aby mu vrátil jeho věci, jak již bylo řečeno výše. Po Grubachově stížnosti na Rosovo chování si Cahera Rosu předvolal a pověděl mu, že mu nedovolil zjednat si faru. Od Rosy žádné vysvětlení slyšet nechtěl a s posměchem poslal Rosu na radnici do vězení, kde si měl přečíst Rokycanovy sermony. Rosa tam nechtěl jít, ale kdyby tam nešel, Cahera by mu vše zabavil. Potom Cahera Rosu pomluvil u jeho přátel. Řekl jim, že chtěl Rosa utéct na panství Škvoreckého. Ten byl údajně Caherovým nepřítelem. Rosa tedy musel nadále zůstat u sv. Martina. Pro Rosu byl Cahera pyšným a mistrným posměváčkem.¹⁷⁵

Soudobí pozorovatelé vyličili Caheru v temných a odpudivých barvách.¹⁷⁶ Proto by nás jeho chování ke kněžím nemělo nijak překvapovat. Dle Rosy Caheru zřejmě těšilo, že mohl úmyslně utrakvistickým kněžím ztrpčovat jejich život.

Dle Rosova svědectví přešlo za Cahery mnoho kněží ze strany utrakvistické ke katolické. Uvádí příklad kněze Václava Hájka z Libočan, kterému pobral statek Hynek Zeydlíc ze Schönfeldu, a na tomto činu měl Cahera svůj podíl. Hájek, který přešel ke katolictví, se s dotyčným pánem soudil a dostal od něj svůj statek zpět. Dále Rosa tvrdí, že během období, kdy byl Cahera administrátorem, přešli mnozí kněží také k stoupencům luterství nebo k Jednotě bratrské. Někteří kněží se i ženili.¹⁷⁷ Když v Praze pobýval biskup Jan Faber, který kázal proti utrakvistům a napsal traktát namířený proti nim, Cahera vedl kázání proti jeho traktátu. Kvůli

¹⁷³ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 17.

¹⁷⁴ *Kronika Pražská Bartoše písaře*, s. 76.

¹⁷⁵ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 18.

¹⁷⁶ B. ROEDL, Několik poznámek k životopisu Havla Cahery, s. 79.

¹⁷⁷ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 18.

tomu Ferdinand I. vypověděl Caheru z českých zemí. Rosa píše, že Cahera byl daleko vzdělanějším mužem než biskup Faber.¹⁷⁸

Skutečnost, že Rosa ve výše uvedeném případě podává o Caherovi přívětivé hodnocení, je dána zřejmě tím, že stejně jako většina utrakvistů v té době nesouhlasil s Fabrovým traktátem. Dá se z toho vyvozovat, že Rosa nebyl nakloněn snahám krále přivést utrakvisty zpět ke katolictví. Samozřejmě lze uvažovat o tom, zda tím Rosa nenaznačoval, že Fabry dosáhl nižšího vzdělání než Cahera.

Václav Unhošťský byl děkanem u sv. Apollináře a sympatizoval se stoupenci reformace.¹⁷⁹ Na říjnovém sjezdu utrakvistů roku 1529 byl jedním ze dvou zvolených administrátorů. Druhým byl Vavřinec Třeboňský. Jenže ten zemřel v roce 1531. Proto se ve stejném roce uskutečnil sjezd, který kromě přijetí zásadních usnesení o zřízení konzistoře, prohlásil administrátorem dosavadního administrátora Unhošťského.¹⁸⁰ V roce 1534 byl Unhošťský znovu zvolen administrátorem, přestože žádal, aby byl svého úřadu zbaven.¹⁸¹ Ve stejném roce s ním navázal styky Jan Augusta za účelem spojení Jednoty bratrské s utrakvistickými stoupenci reformace, jak jsem již uvedla dříve.¹⁸² Unhošťský zůstal ve funkci administrátora až do roku 1539, kdy sjezd zvolil jiného administrátora.¹⁸³

S Václavem Unhošťským se Rosa setkal při svém předvolání do konzistoře, kam musel kvůli Jiřimi Mitlovi. Rosa tvrdí, že musel zaplatit 8 kop míšeňských a celková jeho škoda činila 12 kop míšeňských. Podle záznamu v aktech dolní konzistoře byl v roce 1536 obviněn z toho, že nezaplatil Mitlovi dluh ve výši 10 kop míšeňských.¹⁸⁴ Není zřejmé, proč se zápisy o výši Rosova dluhu neshodují. Administrátor Unhošťský nenechal Rosu, aby mohl něco říct, ani aby Rosa sdělil, že Mítl okradl jak jeho, tak i jiné.¹⁸⁵ Dle Rosy byl Unhošťský, stejně jako Mystopol, jen prostým knězem, že to nebyl ani mistr.¹⁸⁶ Rosa tvrdí, že nikdy neopouštělo utrakvistickou stranu více kněží jako za administrátora Unhošťského. Dále Rosa uvádí, že Unhošťský neměl

¹⁷⁸ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 42.

¹⁷⁹ F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu V.*, s. 23.

¹⁸⁰ K. KROFTA, *Boj o konzistoř pod obojí*, s. 54-56.

¹⁸¹ F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu V.*, s. 49.

¹⁸² J. RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace*, s. 184.

¹⁸³ K. KROFTA, *Boj o konzistoř pod obojí*, s. 56.

¹⁸⁴ K. BOROVIČ, *Jednání a dopisy*, s. 117.

¹⁸⁵ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 22.

¹⁸⁶ Týž, s. 23.

„kollejatský titul“.¹⁸⁷ Domnívám se, že Rosa tímto pojmem myslí to, že Unhošťský neprošel vysokoškolskou kolejí.

Jan Mystopol byl farářem u sv. Mikuláše na Starém Městě pražském. V roce 1541 zvolili utrakvističtí stavové dva administrátory, a to Jana Zahradku a Mystopola. Ale již necelý rok poté vystupuje Mystopol jako jediný administrátor dolní konzistoře.¹⁸⁸ V roce 1543 se Mystopol spolu s Mitmánkem pokoušeli o uskutečnění reformy v utrakvistické církvi.¹⁸⁹ Po vydání královských mandátů namířených proti zavádění náboženských novot oba výše zmínění muži manifestovali proti královské podpoře zastánců tradičního utrakvismu a katolictví.¹⁹⁰ Ferdinand I. proto potrestal Mystopola tím, že mu zakázal kázat. Ovšem brzy mu kázání opět povolil.¹⁹¹ Mystopol učinil podobný obrat jako dříve Cahera. Ten byl způsoben rázným královým zakročením.¹⁹² Mystopol spolu se skupinkou konzervativních stavů se podílel na zpracování článků, které měly být přijaty na sjezdu utrakvistických stavů v roce 1549, ale nestalo se tak.¹⁹³ Roku 1555 byl Mystopol donucen odstoupit ze svého úřadu administrátora. O sedm let později král jmenoval dva administrátory, a to opět Mystopola a Martina Mělnického. Oba se ještě před svým jmenováním přihlásili k luterskému směru.¹⁹⁴

Podle Rosových slov se Mystopol narodil v Novém Městě pražském a prý byl přiveden na svět císařským řezem. Byl nevzdělaný a bez „kollejatského titulu“. Rosa uvádí, že kvůli královu nátlaku Mystopol tlačil na kněze, proto mnozí odcházeli z utrakvistické strany. Mystopol neuměl v ničem kněze zaopatřit, ani k tomu neměl pravomoci. Rosa prohlašuje, že měl pouze moc trápit kněze. Páni kněžím brali statky a Mystopola ctili. S nadsázkou Rosa píše, že Mystopol za pocty prodával kněze pánům. Kněží museli být tam, kde administrátor chtěl. Ostatně Rosa sám je toho příkladem, když píše, že musel kvůli němu být na faře v Českém Dubu. Po sněmu v roce 1549 Rosovi připadalo, že by Mystopol rád buď odpadl od utrakvistické strany nebo se vzdal kněžství.¹⁹⁵ K Mystopolovu životu si Rosa ještě poznamenal, že po požáru na Mikulášské faře se z ní Mystopol odstěhoval někam do Železné ulice.¹⁹⁶

¹⁸⁷ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 51.

¹⁸⁸ K. KROFTA, *Boj o konzistoř pod obojí*, s. 57.

¹⁸⁹ A. DENIS, *Konec samostatnosti české*, s. 98-99.

¹⁹⁰ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská I/1*, s. 205.

¹⁹¹ A. DENIS, *Konec samostatnosti české*, s. 100-101.

¹⁹² J. KADLEC, *Přehled církevních dějin*, s. 20.

¹⁹³ A. MÍKA, *Stoletý zápas o charakter českého státu*, s. 87-88

¹⁹⁴ J. KADLEC, *Přehled církevních dějin*, s. 21-22.

¹⁹⁵ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 51.

¹⁹⁶ Týž, s. 55.

Výše zmínění administrátoři, se kterými se Rosa osobně setkal, neumožňovali během stání u konzistoře kněžím, aby se hájili. Nutno podotknout, že Rosa si pokaždé stěžuje, že mu nebylo dovoleno cokoli říct na svou obhajobu. Z Rosova podání lze odvodit, že přičiněním administrátorů se někteří utrakvističtí kněží rozhodli konvertovat. Můžeme se jen domnívat, co vedlo administrátory k tomu, aby se často chovali nepřívětivě vůči většině kněží. Mohl to být pocit jisté moci, která pramenila z jejich postavení. Možná vědomí toho, že se mnohdy za svá rozhodnutí nemuseli nikomu zodpovídat.

Šířeji Rosa pojednává o dění na sněmu, který se uskutečnil v roce 1549. Ve čtvrtek 5. prosince na sjezdu utrakvistických stavů na Pražském hradě byly přítomným představeny výše zmíněné články. Král dlouho hovořil, a nakonec řekl shromážděným, aby odešli z místnosti ti, kteří nepatří ke straně katolické ani utrakvistické. Rosa tvrdí, že jich odešlo mnoho. Poté král žádal, aby odešli ti, kteří náleží ke katolické církvi. A tak mnozí opustili místo konání. Zbylým král oznámil, že se o člancích bude jednat až následující den opět na Pražském hradě. V pátek na sv. Mikuláše se na hradě znovu sešli utrakvistické stavy. Přítomní páni i mnozí kněží nevěděli, kdo byl autorem článků. Páni přikázali vystoupit těm kněžím, kteří se na artikulích podíleli. Páni se jim snažili pohrozit. Stěžovali si, že kněží sestavili články bez jejich vědomí i vědomí rytířů a měst. Administrátor Mystopol na jejich stížnost reagoval výtkou, že páni bez jejich vědomí zvolili biskupa a dali to zapsat do zemských desek. Páni tedy odložili jednání na sobotu 7. prosince. V ten den všichni přítomní páni byli pro přijetí artikulí, ale zato zhruba 17 kněží s jejich přijetím nesouhlasilo, kvůli článku týkajícímu se těla a krve Páně. Páni se obrátili na krále s žádostí o odložení celé záležitosti. Ferdinand I. byl tím rozrušen a vyčetl pánům, že se neřídí dle kněží a víry. Zkrátka by páni měli následovat rozhodnutí kněží.¹⁹⁷ Jak se zdá, tak Rosovi se články zřejmě také nezamlouvaly jako většině kněží. Rosa je považoval za nevhodné.¹⁹⁸

Ovšem, co přesně se Rosovi na zmíněných člancích nezdálo, se z jeho zápisků nedočteme. Je možné, že ze znění artikulí vytušil další králův pokus nenápadně navrátit utrakvisty do lůna katolické církve.

Dolní konsistoř potvrzovala duchovní na jejich benefícia, řešila manželské spory a soudila záležitosti týkající se duchovenstva. V případě Václava Rosy nejsou zachovány

¹⁹⁷ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 55-56.

¹⁹⁸ Týž, s. 52.

záznamy o jeho potvrzení na beneficia. V aktech konsistoře se vyskytuje pouze v souvislosti s jeho soudními případy.

Z Rosových zápisků vyplývá, že předstoupil před dolní konzistoř pouze dvakrát. Poprvé když v roce 1527 někdo ukradl kalich z fary ve Stodůlkách a podruhé kvůli tomu, že dlužil v roce 1536 10 kop míšeňských Jiřímu Mitlovi. Oba případy jsou doloženy v aktech konsistoře.¹⁹⁹ Ale jak případy dopadly, se ve zmíněném dokumentu nedozvíme. Dá se předpokládat, že záznamy se vedly jen pro ty záležitosti, které zůstávaly nevyřešeny. Naštěstí si Rosa poznamenal, jak to v obou případech dopadlo. Ztráta kalichu se vyřešila a Rosa svůj dluh, přestože nechtěl, Mitlovi splatil. Ve výše uvedených aktech se ale nenachází žádné zmínky o trestech, kterými byl Rosa postižen za administrátora Cahery. Může to být způsobené tím, že Rosův spor s Caherou se odehrával v osobní rovině, o čemž se žádné zápisy nevedly. Ovšem spíše je to dáno tím, že ve zmíněném dokumentu jsou zaznamenány spory teprve od roku 1525.

Václav Rosa se ve svých zápiscích věnoval majetku, víře a morálce. O tom vypovídají záznamy týkající se jeho ukradených věcí, chování členů Jednoty bratrské a mnoha případů pokleslé morálky, kterou často shledával u svých farníků i čeledi.

¹⁹⁹ K. BOROVIČ, *Jednání a dopisy*, s. 37 a 117.

5. Rosova reflexe církevních poměrů v Čechách

Václav Rosa se během svého života stal svědkem dvou významných pražských událostí. Jeho podání je o to zajímavější, že v obou případech byl na blízku místu hlavního dění. Za tzv. Paškovy diktatury Rosa pobýval přímo v Praze a v roce 1547 působil jako farář ve Zlatnicích, které se nacházejí nedaleko Prahy. Za celý svůj život se Rosa ustavičně potkával se členy Jednoty bratrské i se stoupenci Luthera. Rosův vztah k Jednotě se dá charakterizovat jako jednoznačně nepřátelský a podobný poměr měl Rosa také k přívržencům luterství. O tom však pojednávají podrobněji níže uvedené řádky.

A. Čeští bratři

Rosa ve svých zápiscích píše o členech Jednoty bratrské pouze jako o pikartech. Ovšem tento výraz také použil pro stoupence Lutherovy reformace, ale jen v souvislosti s pražskými událostmi v roce 1524 a se stavovským odbojem v roce 1547. Rosovy poznámky vypovídají o tom, že Rosa skutečně neměl Jednotu rád, ostatně jako většina konzervativních utrakvistů v té době. Již v souvislosti s farou Buriana Votického bylo řečeno, že zejména kvůli Rosovu kázání namířenému proti Jednotě musel Rosa faru ve Voticích opustit.²⁰⁰ Nelehké muselo být pro Rosu také farářování v Žebráku, od kterého se nedaleko nacházel bratrský sbor Krajíře Volfa mladšího. Rosa se s tímto patronem nemohl shodnout a domníval se, že z jeho strany nemůže vzejít nic dobrého.²⁰¹ Podobná situace Rosu potkala na faře v Nových Benátkách u Jindřicha z Donína. U této fary si Rosa poznamenal, že v Benátkách musí kněz snášet nepříjemné chvíle.²⁰² Dle Rosy chtěla Jednota bratrská být třetí církví v zemi, aby mohla mít svůj podíl na rozhodování o kněžských záležitostech. Hlavním strůjcem tohoto snažení byl Jan z Pernštejna. Rosovi se nezamlouvalo, že se Jednota rozmáhala, stavěla sbory a zabírala kostely. Jako příklad uvedl vesnici Libeň, která se nachází kousek od Jílového u Prahy. Vilém Křinecký byl patronem fary v Libeři a členem Jednoty bratrské. Ten ustanovil ke zmíněné faře bratrského kněze a do zdejšího kostela začali chodit členové Jednoty.²⁰³ Rosa zastává názor, že Jednota měla na svědomí několik pohrom, které postihly Čechy. Například když přilétly kobylinky v roce 1546. V Rosově podání se kobylinky točily nad Libeří, kde byli členové Jednoty, a odtud se přemístily

²⁰⁰ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 21.

²⁰¹ TÝŽ, s. 27.

²⁰² TÝŽ, s. 58.

²⁰³ TÝŽ, s. 20-30.

za Jílové, kde napáchaly škody na obilí. Nebo když o pár let dříve byly kobylky u Slaného, byl potom velký mor.²⁰⁴

Rosa si ještě poznamenal, jak to bylo s Jednotou bratrskou a jejím rozmachem za vlády Jagellonců. Uvádí, že za panování Vladislava Jagellonského se kromě Jednoty rozšířily i jiné sekty v Čechách. Rosa vzestup Jednoty klade za vinu Johance z Krajku, které patřilo panství na Boleslavsku. Ta údajně poslala králi Vladislavovi dva tisíce uherských zlatých, nějakou zvěř i jiné dary. Administrátorovi Pavlovi ze Žatce poslala sto uherských zlatých, zajíce, ptáky a srnce. Oba muže Johanka uplatila, aby zachránila čtyři členy Jednoty před jistou smrtí. Král s administrátorem od ní vše přijali a čtyři odsouzené pouze napomenuli, aby se více nerouhali a nekázali. Poté Johanka pozvala české bratry z Moravy, aby na jejím panství šířili svou víru. Rosa ji tedy vyčítá, že kvůli ní se v Čechách Jednota rozmohla. Rosa tvrdí, že díky tomu mnozí Čechové nevěděli, jak by měli zemřít, a jakou víru považovat za pravou. Mnozí páni drželi s Jednotou i s jinými sektami. Dle Rosy bylo v té době velice málo těch, kteří se hlásili ke katolictví nebo k utrakvismu. Ke konci vlády Ludvíka Jagellonského byli čeští bratři vypovězeni z Prahy spolu se stoupenci reformace.²⁰⁵ Někteří ze stavů odkazovali na svatojakubský mandát, který byl zapsaný v zemských deskách, čímž patrně chtěli naznačit, že vypovězení pikartů bylo oprávněné.²⁰⁶

Jak již z výše uvedeného vyplývá, Rosa nesnesl Jednotu bratrskou. O čemž také vypovídá to, že pohromy, které se staly v Čechách dává za vinu Jednotě.

B. Paškova a Caherova vláda očima Bartoše Písaře a Václava Rosy

Volby do pražské městské rady, které se uskutečnily na jaře roku 1524, nastolily tzv. Paškovu diktaturu, která skončila až po nástupu Ferdinanda I. na český trůn. Rosa přišel do Prahy půl roku po zmíněných volbách. Tedy v době, kdy byli vyháněni z Prahy stoupenci reformace i členové Jednoty. Rosa si zapsal, že v té době padl na Prahu velký smutek, protože významní měšťané i kněží z ní utekli.²⁰⁷ V té době přestoupilo mnoho kněží od utrakvistů k Jednotě i ke stoupencům luterství, jak již bylo zmíněno výše.²⁰⁸ Příčinu všech tehdejších událostí Rosa spatřoval v tom, že byla z Českého království odvezena hlava sv. Pavla prvního poustevníka do Uher, kde se nacházelo světcovo tělo. Král Ludvík dostal světcovu hlavu od

²⁰⁴ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 31-32.

²⁰⁵ Týž, s. 36-37.

²⁰⁶ *Kronika Pražská Bartoše písaře*, s. 28.

²⁰⁷ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 16.

²⁰⁸ Týž, s. 18.

českých pánů. Rosa zastává názor, že by to páni neučinili, kdyby nebyli ovlivněni pikartským vřením v Čechách. Proto brzy začala Praha upadat. Rosa shrnul v jedné větě, že situace v Praze se v krátké době změnila. Nejprve když v čele města byli radikální utrakvisté, byli z Prahy vypovězeni někteří konzervativní kněží. Poté za vlády Paška byli z Prahy vyháněni stoupeni Luther a členové různých sekt. Dle Rosových slov bylo vypovězeno z Prahy asi 200 pikartů, kteří se rozmohli po celé zemi a získávali si nové přívržence. Rosa tvrdí, že nikdo za tu dobu nebyl odsouzen k smrti. Jen vypovězený měšťan Jiří Lopatský byl po svém návratu dán do vězení na Starém Městě pražském, kde zemřel. Nakonec Rosa zmiňuje, že král Ludvík nechal zavřít pikartské sbory, ale že po pár nedělích je opět otevřel.²⁰⁹

Rosa sice období pražské bouře vnímal jako pohromu pro Prahu, ale na druhou stranu mu nebylo líto, že stoupeni luterství a členové Jednoty museli Prahu opustit. Ovšem neštěstí spatřoval v tom, že vypovězení měšťanů a kněží rozsévali sémě své víry po celé zemi.²¹⁰ Rosa byl jistě zaujatý vůči Jednotě bratrské i stoupenům reformace. Ovšem z jeho zápisků nevyplývá, že by se v té době na jejich perzekuci nějakým způsobem podílel. Zda se již mezi lety 1524–1525 Rosa přátelil s Janem Paškem z Vratu, nám zápisky neprozrazují.

Přímým svědkem tehdejšího pražského dění byl stejně jako Rosa pražský měšťan a kronikář Bartoš Písař. Před vypuknutím pražské bouře byl v městské správě jakožto starší obecní. Protože byl stoupenem Jana Hlavsy a podobně jako on byl příznivcem zavádění novot v církvi, byl z Prahy vypovězen v roce 1525.²¹¹ Situaci v Praze se Bartoš pokoušel zachytit ve své kronice jako objektivní pozorovatel. Sám uvádí, že pokud nebyl přítomen u nějaké příhody, tak podstatné informace slyšel od někoho důvěryhodného.²¹² Ovšem z jeho kroniky jasně vyplývá, že byl zaujatým proti konzervativnímu křídlu utrakvismu.

Bartošova kronika na rozdíl od Rosových zápisků je mnohem detailnější. Ovšem ani jednomu z nich se nepodařilo být zcela objektivním pozorovatelem. Ohledně hlavy sv. Pavla Bartoš nepodává žádné informace. V červenci 1524 list krále Ludvíka ukládal Pražanům zakročit proti stoupenům reformace a členům sekt. Ještě téhož roku byly Hromniční články nahrazeny 26 artikuly. Pokud nové články někdo odmítl podepsat, byl vypovězen z města. O rok později král přikázal, aby ti, co byli věznění, byli propuštěni a do tří neděl prodali svůj majetek v Praze a vystěhovali se.²¹³ Ve stejném roce na přímluvu Hlavsy a dalších jeho

²⁰⁹ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 37.

²¹⁰ Týž, s. 37.

²¹¹ *Kronika Pražská Bartoše písaře*, s. VI.

²¹² Týž, s. 2.

²¹³ F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu IV*, s. 276-280.

stoupenců poslal král Pražanům třikrát list, ve kterém je žádal, aby zanechali pronásledování pikartů a nerozprodávali jejich majetek. Podezřelé osoby neměly být z města vyháněny, a pokud již ve městě nebyly, nemělo jim být bráněno se vrátit do svých domovů. Takový případ se týkal Jiřího Lopatského, který byl tři dny po svém návratu uvězněn a umučen.²¹⁴ Bartoš podává mnohé informace o zatčení a mučení lidí za Paškovy vlády.²¹⁵ Rosa se sice zmiňuje, že lidé seděli ve vězení dlouho, ale úplně zamlčel mučení vězňů. O Jiřím Lopatském Rosa pouze konstatoval, že zemřel ve vězení. Dále pak Rosa tvrdí, že během té bouřlivé doby nikdo nebyl odsouzen k trestu smrti. Naproti tomu Bartoš uvádí hned pět osob, které byly upáleny. Jednalo se o tři přívržence Luthera²¹⁶ a dva příslušníky sekty²¹⁷, z nichž jedna osoba náležela k Malé stránce.²¹⁸

Rosa si mnoho informací o pražské bouři nepoznamenal. V podstatě se o ní zmínil pouze v souvislosti s vládou Ludvíka Jagellonského. Dá se říci, že v porovnání s Bartošem si k tehdejšímu dění téměř nic nepoznamenal. Ale i z toho mála, co si zapsal, lze usoudit, že souhlasil s vypovězením stoupenců luterství a členů sekt. Můžeme se jen domnívat, jaký byl skutečný důvod Rosova mlčení ohledně vykonaných trestů smrti. Je možné, že s těmi tresty nesouhlasil nebo se styděl za takový postup, který tehdy prováděli konzervativní utrakvisté. Ovšem to jsou pouze domněnky. Ještě ke komparaci Bartošovy kroniky a Rosových zápisků je třeba uvést, že v prvním případě se jedná téměř o denní záznamy, zato v druhém se dá hovořit spíše o autorovu pohledu na celou etapu vlády jednoho panovníka. Samozřejmě je důležité si též uvědomit, že oba autoři zmíněných pramenů nebyli ve stejném utrakvistickém proudu a oba byli zaujatí. Bartoš v podstatě ve své kronice přiřazuje konzervativní utrakvisty ke katolíkům. Stěžuje si, že je konzervativci s katolíky nazývají pikarty a sektáři. V tom měl jistě pravdu, protože Rosa o stoupencích reformace téměř nehovoří jinak než jako o pikartech.

C. Stavovský odboj v podání Sixta z Ottersdorfu a Václava Rosy

V období, kdy probíhala Šmalkaldská válka a odboj českých stavů, pobýval Rosa na faře ve Zlatnicích, kde setrval až do roku 1550. Rosa začíná své vyprávění o tehdejšímu dění tažením Čechů v čele s Ferdinandem I. na pomoc císaři Karlovi V. proti Šmalkaldskému spolku, jehož členy byla říšská luteránská knížata a města. Rosa uvádí, že na sněmu ve středu

²¹⁴ *Kronika Pražská Bartoše písaře*, s. 181.

²¹⁵ *Týž*, s. 64-68.

²¹⁶ *Týž*, s. 214-217, 240-243.

²¹⁷ *Týž*, s. 240-243.

²¹⁸ *Týž*, s. 218-219.

po sv. Jakubu 1546 bylo rozhodnuto, že stavy králi pomůžou. Páni společně s rytíři a městy poskytli svému panovníkovi dohromady 30 tisíc mužů, zkrátka od každého stavu 10 tisíc. Rosa tvrdí, že čeští páni považovali za slušné, že král pomůže svému bratru císaři.²¹⁹ Nejprve se v každém kraji v určitém městě shromažďoval pán spolu se svým oddílem. Následně, zřejmě kolem dne sv. Václava, všechny shromážděné oddíly táhly ke Kadani. Rosa si poznamenal, že ke dni sv. Václava se začalo v Praze zdražovat. Oves stál 10 českých grošů, žito 18 českých grošů, a i jiné obilniny byly o něco dražší. V neděli 17. října 1546 se donesla nešťastná zpráva o císaři. Císař s 6 tisíci muži si chtěl nějaké město podmanit, ale ta knížata bránící město pobila císařovo vojsko. Sotva tisíc císařových mužů přežilo. Rosa připouští, že ta zpráva nemusela být pravdivá, protože již jednou luteráni lhali, aby pohnuli s obyvatelstvem Českého království. Tvrdili totiž, že císařská armáda zabila 20 tisíc knížecích mužů, což dle Rosy nebyla pravda. Rosa uvádí, že si shromážděné oddíly stěžovaly na španělská vojska, která táhla přes Prahu a oddílům způsobovala na cestě potíže. Usekla oddílům korouhve a zabila několik jejich mužů. Dále si Rosa napsal, že se stále zdražovalo obilí. Pšenice byla o kopu dražší, žito stálo 30 českých grošů a oves 15 českých grošů.²²⁰ Dle Rosových slov Čechové z války utíkali a různě se jejich oddíly trhaly. Proto někteří byli potrestáni vězením a některým se podařilo vyváznout bez postihu. Rosa nerozumí takové české pomoci císaři a smyslu samotné války. Po sv. Martinu se všichni čeští vojáci rozešli, ovšem důvod, proč již neměli táhnout dál, se dozvěděli až později. Kníže Mořic Saský měl svolení od českého krále, aby si podmanil to, co luteránská knížata i někteří páni dobyli. Kníže Mořic se zmocnil Cvikova a některých panství. Takže když se panství nacházela v rukou saského knížete, nebylo v té době potřeba, aby české oddíly pokračovaly v tažení. Také císař si podmanil některá města luteránů. V prosinci v Praze byli lidé na ulicích chytáni pomocí provazů a škrcení. Proslýchalo se, že se v Praze několik sousedů ztratilo kvůli zlodějům a vrahům, kteří byli při všech cestách.²²¹

Rosa tvrdí, že války přinesly zkázu lidem, kteří táhli s Ferdinandem I., protože se málo z nich vracelo domů. Rosa píše, že císař Karel V. mnoho lidí v říši zahubil a mnohé země ke zkáze přivedl. Oloupil flanderské město Gent a všechna říšská města, pokud chtěl, mu musela odvádět daň. Císař Karel daroval odňatá panství, komu chtěl. Saská země byla téměř zničena. Město Cvikov přišlo zhruba o polovinu obyvatel, nemálo vesnic a měst bylo vypáleno. Kurfiřt Fridrich Saský byl uvězněn. Rosa si stěžuje na tehdejší dění. Zmiňuje se, že v té době křesťané trpěli ze dvou stran, z jedné strany od Turků a z druhé od císaře a jeho bratra Ferdinanda I. O

²¹⁹ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 31.

²²⁰ Týž, s. 32-33.

²²¹ Týž, s. 34.

posledních dvou uvedených Rosa tvrdí, že toho mnoho slíbili, ale málo splnili. Pod slibovaným mírem se oba muži oddávali krádežím, zabíjení a zkáze nevinných lidí. Chovali se ke křesťanům hůř než Turci. Podle Rosy císař ve jménu míru okradl všechna říšská města a mnohé říšské krajiny, jejichž pánem se stal.²²²

Podle Rosy přijel Ferdinand I. do Prahy v době letnic v sobotu den Navštívení Panny Marie, tedy 2. července 1547. Rosa tvrdí, že král přijel, aby způsobil mnoho zlého pražským a utrakvistickým městům, aby je ponižil pod zástěrkou slibů a míru. V mandátu krále bylo napsáno, že ti, co se nijak neprovinili proti králi, se nemají čeho bát, že se jim nic nestane. Díky tomuto gestu se mnozí páni i rytíři odhodlali přijet za králem do Litoměřic, kde v podstatě zradili stavovský spolek.²²³ Tento spolek vznikl začátkem února 1547, kdy se obce Starého a Nového Města pražského spojily proti královým zákrokům a snahám o potrestání za neuposlechnutí mandátu, který král vydal v lednu téhož roku a který podle stavů porušoval zemské svobody. Lednovým mandátem totiž král stavům nařizoval, aby postavily zemskou hotovost proti saskému vojsku, které vpadlo do Lužice. Ke stavovskému spolku se přidala také bratrská a luteránská šlechta. Přes všechny královovy zákazy se spolek v Praze v březnu sešel a zúčastnili se ho i tací, kteří doposud ve spolku nebyli, ale viděli v něm správný obranný prostředek proti králi.²²⁴ Dle Rosových slov se všichni páni s městy usnesli, že budou držet při sobě i za cenu ztráty hrdla a statků. Proto Rosa považuje jednání pánů a rytířů s králem v Litoměřicích za zradu, protože většina z nich se distancovala od postupu Pražanů, dalších měst a několika pánů i rytířů. Rosa uvádí, že král táhl se svým vojskem k Praze. V noci posílal některé své muže napřed a sám pak přijel v tu sobotu, o které jsem se zmínila výše. Nikdo ze Starého Města nekladl odpor a král se svým vojskem obsadil Malou Stranu. Němci z jeho vojska zabrali skoro polovinu Karlova mostu. Pražané se bouřili, nevěděli, co se děje, odporovali Němcům a chtěli je napadnout. Mnozí z blízkého i z dalekého okolí chtěli vyjet Praze na pomoc, ale pražští konšelé vysílali posly, aby nikdo k Praze netáhl, že není potřeba pomoci, že král nemá v úmyslu nic zlého. Dále pak Rosa píše, že konšelé jezdili na hrad a z hradu zase jezdili za nimi páni. Když se již podařilo konšelům pány ubezpečit, že nikdo k Praze netáhne, hrozili konšelé svým Pražanům, že pokud se nezklidní, tak královi vojáci mohou město spálit, protože měli k dispozici „ohnivé koule“, ze kterých již od řeky stříleli. Někteří Pražané a zběhlí lidi v Praze vytvořili houf, aby zaútočili na Němce, kteří nebyli

²²² F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 38-39.

²²³ Týž, s. 39.

²²⁴ Sixt z OTTERSODORFU, *O pokoření stavu městského léta 1547*, Praha 1950, s. 19-21.

připraveni se bránit. Když Němci spatřili ten houf, rozutekli se. Shromážděný houf jim hanebnými slovy domlouval, aby opustili město. To vše se odehrálo během neděle a pondělí.²²⁵

Rosa dále sděluje, že v úterý začali Pražané na Němce střílet z houfnic, hákovnic a děl umístěných na břehu u Vltavy. V té době poslal král ke konšelům nejvyššího purkrabího Volfa Krajíře staršího v doprovodu několika dalších pánů. Během úterý a středy Pražané stříleli na Němce ze Zderazi a Němci pak začali střílet na ně. Ještě v tu středu husaři vraždili lidi okolo Prahy. Někteří z Prahy na koni nebo pěšky se vydali naproti husarům. Ale jakmile jedni spatřili husara, vrátili se nazpět do města. Husaři tak pobili mnoho pěších. Rosa se zmiňuje, že husaři zabíjeli chudinu bez důvodně. Na pražská města padl tak velký strach, protože nevěděli, co by měli dělat. Rosa píše, že naštěstí konšelé věděli, co mají dělat. Purkmistr Nového Města Burian Kotlář jezdil na koni po ulicích a volal, aby se Pražané nevyzbrojovali a ničeho se nebáli, že král nemá nic špatného v úmyslu, že král má jen dobré úmysly a chce mír. Ve čtvrtek po dni „sv. mistra Jana z Husince“ rozesílali pražští konšelé na příkaz krále lístky, které obdrželi ti, kteří měli přijít v pátek na hrad. Podle Rosy měli přijít konšelé, ze Starého a Nového Města mělo přijít celkem 200 lidí a z Malé Strany mělo přijít okolo 30 lidí. Rosa tvrdí, že bylo obesláno více jak 700 lidí, kteří šli společně na hrad ke králi jako „ovce k zabití“, někteří z nich přitom plakali. Na hradě za nimi byla uzavřena brána, avšak jednomu z nich, nějaký měšťan ze Starého Města, na kterého měl král dle Rosy největší zlost, se podařilo z hradu vyklouznout. Prý ten měšťan někoho uprosil, aby mu dal vak a staré tykve, a předstíral, že někomu slouží, a tak ho z hradu pustili.²²⁶

Rosa si poznamenal, že šlechtinnost některých Pražanů se promítla v jejich odporu proti královskému obeslání. Rosa si myslí, že jejich odpor byl oprávněný, že se králi mohli vzepřít, protože král neměl válečně táhnout do Českého království. Rosa se domnívá, že kdyby na královo vojsko pustili sedláky, kteří Praze chtěli pomoc, mohlo být i královi úzko. Jako se již téměř stalo, když se král dozvěděl, že se bude střílet směrem k hradu, přemístil se za Hradčany. Dle Rosy existovaly i jiné důvody, které ospravedlňovaly odpor Pražanů. Král zapomněl na své přísahy a ubližoval stavům. Největší bolest působil Praze a ostatním městům, které král měl jako své věrné opatrovat. Pro svou ušlechtilost mohli Pražané ztratit statky, čest i hrdlo. S tímto vědomím kráčeli ke králi. Rosa píše, že Pražané nevykonali méně dobrého než 10 tisíc rytířů, kteří ztratili statky i hrdla pro krev Ježíše pána. Pražané si byli jisti, že Ferdinand I. na radu jiných činil mnoho proti své přísaze i proti nim a jiným Čechům. Rosa v této souvislosti zmiňuje

²²⁵ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 39-40.

²²⁶ Týž, s. 40-41.

případ kutnohorských uhlířů, po nichž král žádal, aby mu ukázali své majestáty, že je chce potvrdit. Když uhlíři jeho žádosti vyhověli, král listy roztrhal a pečeti z nich odtrhl. Uhlíři a horníci byli nezbytní pro České království, protože kdyby bylo potřeba, mohli ve dvou nedělích vojensky sebrat 40 tisíc mužů a ochraňovat pány, rytíře, města a Pražany. Rosa se podivuje, že tomu stavy jen přihlížely a nevznesly žádné námitky, podobně jako kdysi, když král vypověděl Caheru za jeho kázání proti Fabryho traktátu. Páni, rytíři a Pražané si volili administrátora, proto byl Caherův případ pro Rosu o to nepochopitelnější. Zkrátka stavy Caherovu vypovězení jen přihlížely.²²⁷

Rosa se po výše uvedené odbočce vrací zpět k Pražanům, kteří předstoupili před krále. Dle Rosových slov byli Pražané oloupeni a uvězněni. Někteří z nich byli mučeni. Týkalo se to Václava Pětipeského, Bernarda Barchance, Jakuba Fikara, Václava Jelenického a Hynka Krabice z Veitmile. Poté co byl mučen Jakub Fikar, byl spolu s některými konšely obeslán primas Nového Města pražského Jan Srna. Ten byl na hradě uvězněn a také mučen. Po několikátém mučení oslepl a po mnoha nedělích byl odvezen domů, odkud mu bylo zakázáno se hnout. Nedlouho na to zemřel. Rosa píše, že v Praze bylo natolik smutno, že i kat, který měl pány mrskat, před nimi klekl a s pláčem je prosil za odpuštění.²²⁸

Ferdinand I. pobral Pražanům válečnou výzbroj, děla, hákovnice i jiné zbroje a střelný prach. Podle Rosy král nechal v Praze prohledávat osoby, aby jim mohl ještě něco sebrat. Král si také zabral téměř vše, co náleželo pražské obci, jako například rybníky, mlýny či cla. I když mlýny nakonec Pražanům vrátil. Rosa tvrdí, že se Ferdinand I. považoval za spravedlivého a křesťanského krále. Sám chtěl být soudcem a udělit rozsudek nad Pražany. Rosa uvádí, že král obsadil soud cizozemci, z nichž většina nerozuměla české řeči. Když král dosáhl svého, pomalu rozpouštěl své vojsko složené především z Němců. Rosa podotýká, že těmi Němci král způsobil velkou škodu a tvrdil, že se nikdo nemusí bát, že Němci nikomu nic neučiní a pokud by se tak stalo, král to zaplatí. Rosa oznamuje, že mnohým se za způsobené újmy nezaplatilo a Němci toho hodně poničili, zvláště na vinicích a na zahradách. Nemluvě o tom, že okradli spoustu lidí a několik žen z Prahy odvedli.²²⁹

V sobotu 8. října 1547 byl obsazen konšelský úřad ve Starém a Novém Městě pražském. Ve Starém Městě byl primasem apatykář Duchek ze Semechova a v Novém Městě byl primasem kožišník Duchek Veliký. Poté král jmenoval hejtmany obou pražských měst.

²²⁷ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 41-42.

²²⁸ Týž, s. 42-43.

²²⁹ Týž, s. 43-45.

Staroměstským hejtmanem byl Adam Řepický ze Sudoměře a novoměstským byl Ludvík Bezdrůžický z Kolovrat. Na Malé Straně byl hejtmanem Jindřich Plánský ze Žebrovic. Do každého města ještě jmenoval rychtáře. Staroměstským byl Jiří Komedka a novoměstským Matěj Loměj.²³⁰

Rosa považoval za nutné uvést pár informací o čtyřech mužích, kteří byli obesláni králem a po čase s'ati. Jejich poprava se konala 22. srpna 1547. Podle Rosy, když měli jít na smrt, nejprve předstoupili po jednom před zemské soudce i královskou radu do soudní světnice. Z té byli vyvedeni k popravě s napřed svázanýma rukama v doprovodu oděnců. Jakmile přišli naproti soše sv. Jiří, Jakub Fikar pronesl tato slova: „*Ó bože, co si ty na mne ráčil dopustit!*“²³¹ Na to mu Václav Pětipeský odpověděl, ať se neleká, že nic špatného neprovedli a že v ten den budou s všemohoucím Bohem. Od sochy prošli hořejší branou hradu, až došli ke „šráku“ (jakémusi dřevěnému podiu), kde je kati připravili na smrt. Prvním byl Václav Pětipeský, který se snažně modlil k Bohu. Biřic z Litoměřic nad ním volal, že když král přijel, bouřil se po Praze a pravil, aby najímali žoldnéře, že je zaplatí, a proto mečem má být potrestán. Rosa ještě zmiňuje, že Pětipeský bydlel v tu dobu v Praze a že přál Pražanům ze srdce jen vše dobré. Kromě toho si Rosa poznamenal, že byl vysoké postavy a bylo mu kolem sedmdesáti let. Druhým byl Bernard Barchanec, který se též modlil k Bohu. Biřic o něm prohlašoval, že je stínán proto, že posílal posly se svým psaním, ve kterém žádal, aby někdo přišel Praze na pomoc, že král nemá v úmyslu nic dobrého a že nečiní tak, jak slíboval. Třetím s'atým byl Jakub Fikart. Ten byl odsouzen za to, že měl být v Praze a krotit Pražany, že mu mnohokrát král napsal, aby do města přijel a on tak neučinil. Dle Rosy by rád na to Fikart odpověděl, kdyby nebyl tak moc zmučený. O tomto staroměstském primasi Rosa podává bližší informace. Přestože byl hofrychtěř Fikart velkým královým přítelem, král mu nedůvěřoval, proto ho poslal z Prahy pryč pod záminkou dosazování konšelů v jiných obcích na území českých zemí. Rosa tvrdí, že Fikart v obcích, do kterých přijel, krále chválil, aby se mu nezprotivili. Král se ale obával, že kdyby Fikart setrval v Praze, nebylo by nic podle jeho vůle, jelikož Fikart byl dobrým rádcem a v Praze měl již mnoho přátel. Jakmile se Fikart dozvěděl o velkém počtu uvězněných Pražanů, přijel ke králi. Podle Rosových slov se mezi lidmi povídalo, že Fikart byl kmotrem králova syna, který se narodil v Praze. Čtvrtým byl pražský měšťan Václav Jelenský, který se živil tkaním sukna. Dle Rosy měl od mučení poraněné břicho a boky, proto neměl svázané ruce, kvůli bolesti. Důvodem jeho popravy bylo pobuřování Pražanů a to, že vedl nějaké řeči proti

²³⁰ F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 45-46.

²³¹ Týž, s. 46.

králi. Dále Rosa konstatoval, že pražský kancléř byl z vězení propuštěn a následkem mučení zemřel. Král nechal některé Pražany katem mrskat a některé i vypověděl ze země. Po potrestání Prahy se král obrátil na pány, kteří se proti němu obrátili. Mezi obeslanými pány byli také Vilém Křinecký, Volf mladší z Krajku a Jiří Špetle z Janovic.²³² Vilém Křinecký utekl před králem ze země²³³, Jiří Špetle byl chvíli uvězněn a zřejmě mu byla nějaká část majetku zabavena.

Rosa nebyl přímým svědkem výše uvedených událostí, přestože v té době pobýval ve Zlatnicích, které jsou nedaleko Prahy, měl to tedy blízko k centru tehdejšího dění. Je velice pravděpodobné, že zprávy o vývoji v Praze měl od někoho důvěryhodného.

Přímým svědkem i účastníkem stavovského odboje byl staroměstský kancléř Sixt z Ottersdorfu. Byl členem stavovského výboru a až do konce vzpoury spravoval kancelář povstalců. Nesouhlasil s radikalismem pražských měšťanů, kteří nutili své konšely k otevřené protikrálovské politice. Ani obojetné chování některých konšelů, kteří dávali přednost osobní králově přízni před zájmy města, nepovažoval za správný postup. Sixt byl za svůj podíl na povstání uvržen do vězení, ze kterého byl po nějaké době propuštěn.²³⁴ Sixtovi se nepodařilo zůstat během vyprávění o průběhu pražského dění objektivním. Byl zaujatý proti králi i šlechtě stejně jako Rosa.

Sixt o pražských událostech pojednal oproti Rosovi velmi zevrubně. Oba se v mnoha informacích shodnou. V podstatě Rosovy zápisky by se mohly doplnit o nějaké detaily, které Rosa vynechal, ale Sixt je uvádí. Například od Rosy se nedozvídáme, proč král poslal Volfa staršího z Krajku ke konšelům. Sixt uvádí, že král vyslal nejvyššího purkrabího proto, aby konšelům sdělil, že nemají za ním chodit na hrad. Konšelé totiž chtěli krále přivítat.²³⁵ Dále Sixt prozrazuje jméno muže, kterému se podařilo uprchnout z hradu, jak je uvedeno výše v Rosově podání. Jednalo se o Jana Tatouse a od Sixta víme, že se Janovi podařilo uprchnout za hranice Českého království.²³⁶ V čem se naopak Rosa se Sixtem neshodli, byla poprava čtyř mužů. Konkrétně se neshodli u dvou z popravených. U popravy Pětipeského Sixt píše, že byl odsouzen k smrti také kvůli tomu, že chtěl zvolit jiného krále.²³⁷ Ohledně Fikarta Sixt tvrdí, že před svou popravou něco říkal, ale nebylo ho slyšet kvůli hluku a křiku lidí.²³⁸ Sixt též neuvedl,

²³² F. MENČÍK, *Zápisky V. Rosy*, s. 46-49.

²³³ S. z OTTERSODRFU, *O pokoření stavu měšťského*, s. 98.

²³⁴ Týž, s. 29-30.

²³⁵ Týž, s. 54.

²³⁶ Týž, s. 77.

²³⁷ S. z OTTERSODRFU, *O pokoření stavu měšťského*, s. 108.

²³⁸ S. z OTTERSODRFU, *O pokoření stavu měšťského*, s. 109.

že by si Fikart s Pětipeským něco před svou smrtí sdělovali. Kromě toho Sixt nesdělil, kdo byl hejtmanem na Malé Straně. Ovšem v jedné věci se Rosa spletl, a to v tvrzení, že pražský kancléř zemřel. Což samozřejmě nebyla pravda, poněvadž pražským kancléřem byl v té době Sixt z Ottersdorfu.

V porovnání se Sixtem se Rosa věnuje méně politickému dění a spíše více se zabývá samotnou situací v Praze. Z Rosových zápisků vyplývá, že byl proti českému králi zaujatý, stejně jako sám Sixt. Ani pro jednoho z nich nebyly královy postihy vůči Pražanům spravedlivé. Pro Rosu byl Ferdinand I. králem, který toho mnoho nasliboval a nic z toho nedodržel. Rozdíl mezi Rosovým a Sixtovým vyprávěním tkví v tom, že první z nich se nevěnoval podrobnému vyprávění jednotlivých dní a jednání, zato druhý učinil pravý opak. Příznačné je, že náboženské vyznání obou mužů nehrálo v té době žádnou význačnou roli jako tomu bylo zhruba o 20 let dříve u pražské bouře. Zkrátka jejich pohled na tehdejší události je shodný, přestože Rosa patřil ke konzervativním utrakvistům a Sixt byl stoupencem luterství.²³⁹ Nad náboženským postojem převážil pohled na Ferdinanda I. jako krále, který se svým chováním zpronevěřil ideálům spravedlivého panovníka.

Z výše uvedeného je patrné, že Rosa byl odpůrcem Ferdinanda I. i samotné Šmalkaldské války. Z Rosova pojednání o stavovském odboji je zřejmé, že velmi sympatizoval s pražskými měšťany. Což by mohlo nasvědčovat tomu, že Rosa pocházel z měšťanského prostředí.

²³⁹ Týž, s. 29.

6. Závěr

V zápiscích Václava Rosy se dá pozorovat, jak člověk s postupujícím věkem mění své priority. Zpočátku Rosa psal velmi otevřeně o svém soukromí. Dozvěděli jsme se, kdo mu, co ukradl nebo způsobil. Také o lidech z jeho okolí psal důvěrně. Kolikrát si zaznamenal jejich životní příběhy. Zlom v Rosově psaní přichází s rokem 1546. Tehdy obrátil svou pozornost spíše k politickému dění v Praze. Již se zřídka zmiňuje o příhodách na farách. V této části zápisků si zaznamenává své sny. Ovšem co se nezměnilo, byl Rosův vztah k Jednotě bratrské, ten nadále zůstával nepřátelským.

Rosa si své zápisky vedl patrně z toho důvodu, že si v nich poznamenával svůj ukradený majetek, peníze a samozřejmě dluhy, které mu na jednotlivých farách vznikly. Kromě toho si zapsal osudy některých lidí, ať již se jednalo o některou z kuchařek, administrátora nebo šlechtice. Zajímavými jsou Rosovy názory na krále Ferdinanda I. a na Jednotu bratrskou. Rosa nahlížel na Ferdinanda I. jako na panovníka, který se zprotivil ideálu spravedlivého i křesťanského vládce.

Z Rosových formulací bylo možné poznat některé jeho názory a konfesní příslušnost, zařadit ho do kontextu doby, ve které žil. Rosa patřil ke konzervativnímu utrakvismu. Nebyl příznivcem novot v utrakvistické církvi. Zastával tradiční hodnoty. V případě Havla Cahery se ví, že pocházel z rodiny řezníka, utrakvistický kněz Jan Bechyňka byl synem krejčího. O Rosově původu není nic bližšího zaznamenáno. Jsou známa pouze místa, kde se narodil a kde v mládí pobýval. Ovšem Rosovy sympatie s pražskými měšťany, které projevil během popisování událostí v Praze v roce 1547, nabízí otázku, zda nepocházel z měšťanského prostředí. Domnívám se, že je to velice pravděpodobné, protože cesta do Itálie za vysvěcením nebyla nejlevnější, takže si to málokdy mohli dovolit vesničtí synkové, a dle ukradených věcí, které si zaznamenal, lze usoudit, že finančně na tom nebyl nejhůře. Rosa byl celý svůj život pověřivý. O tom svědčí jeho záznamy o pohromách, za které podle něho mohlo působení Jednoty, a o snech. Ovšem není jasné, jak velkou váhu jim přiřítal. Zůstává člověkem středověku, k humanismu cestu nenašel.

Pomocí analýzy textu jsem se pokusila vytvořit obraz utrakvistického prostředí nižšího duchovenstva. Nastínila jsem, jaké poměry byly na utrakvistických farách a jaký měl Rosa vztah k čeledi, farníkům, dalším duchovním, administrátorům a patronům. Použitím komparativní metody se ukázalo, že v případě pražské bouře se pohledy dvou soudobých

svědků neshodují. To je dáno zaujatým pohledem obou pozorovatelů píšících z odlišné pozice. Ze strany Rosy dochází k zamlčování nepříjemných skutečností. Zmíněnou metodou se mi podařilo prokázat, že soudobí pozorovatelé, přestože jeden byl oproti druhému více zainteresovaný do dění, se mohli shodnout v pohledu na stavovské povstání. Je možné, že je to spojené s jejich společným zaujetím proti králi Ferdinandovi I., ale až v nápadné většině popisu tehdejších událostí si vůbec neodporují bez ohledu na to, že i tentokrát nestojí svědci na stejné straně.

Rosův příklad lze použít pro zobecnění života utrakvistického nižšího kléru, přestože některé stránky jejich života zůstávají nadále neodhaleny. Také pramen nebyl vyčerpán ve všech svých rovinách a v budoucnu bude možné dále rozvíjet jak komparativní práci, tak hledání různých souvislostí a dobového kontextu. Nabízí se na jedné straně spisek Vaňka Valečovského o utrakvistickém kněžstvu z poloviny 15. století, na druhé straně třeba životopis Jana Bechyňky nebo zápisky Jana Laeta či neznámého kněze z rožmberského panství, které pochází z 16. století. Na práci s nimi už nezbyl v této bakalářce prostor.

7. Literatura

A. Edice pramenů

BOROVÝ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické, I.* Praha: I. L. Kober, 1869.

JANÁČEK, Josef, ed., SIXT Z OTTERSODORFU. *O pokoření stavu městského léta 1547.* Praha: Melantrich, 1950.

MENČÍK, Ferdinand. *Zápisky kněze Václava Rosy.* Vídeň: F. Menčík, 1879.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav, ed., BARTOŠ PÍSAŘ a PÍSECKÝ, Josef. *Prameny dějin českých. Díl VI = Fontes rerum Bohemicarum. Tom VI.* Praha: Nákladem nadání Františka Palackého, 1907.

B. Sekundární literatura

CERMANOVÁ, Pavlína – NOVOTNÝ, Robert – SOUKUP, Pavel (eds.). *Husitské století,* Praha: NLN, 2014.

ČIHULA, Josef. *Martin Luther a Čechové podobojí.* In: *Český časopis historický* 3, 1897, s. 274-288.

ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena. *Velké dějiny zemí Koruny české. VI. 1437-1526.* Litomyšl: Paseka, 2007.

DENIS, Ernest. *Konec samostatnosti české. Díl 1, Jiří z Poděbrad - Jagellonci.* Praha: Šolc a Šimáček, 1921.

DENIS, Arnošt. *Konec samostatnosti české. Díl 2, První Habsburkové.* Praha: F. Šimáček, 1909.

EBERHARD, Winfried. *Čechy a Morava od počátků do konce 18. st. Epoque české reformace a stavovského státu (1415-1620).* In: BÄHLCKE, Joachim – EBERHARD, Winfried – POLÍVKA, Miroslav. *Lexikon historických míst Čech, Moravy a Slezska.* Praha: Argo, 2001. s. LIX-LXXXVI.

EBERHARD, Winfried. *Jan Hus a Martin Luther.* In: KOSCHMAL, Walter – NEKULA, Marek – ROGALL, Joachim. *Češi a Němci : dějiny - kultura – politika.* Praha: Paseka, 2002. s. 35-40.

HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu IV: Za krále Vladislava a Ludvíka. Před světovou reformací a za reformace.* Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948.

HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu V: Za Ferdinanda I. (1526-1564). Počátky protireformace.* Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948.

JANÁČEK, Josef. *České dějiny. Doba předbělohorská 1526-1547. Kniha I, díl I.* Praha: Academia, 1968.

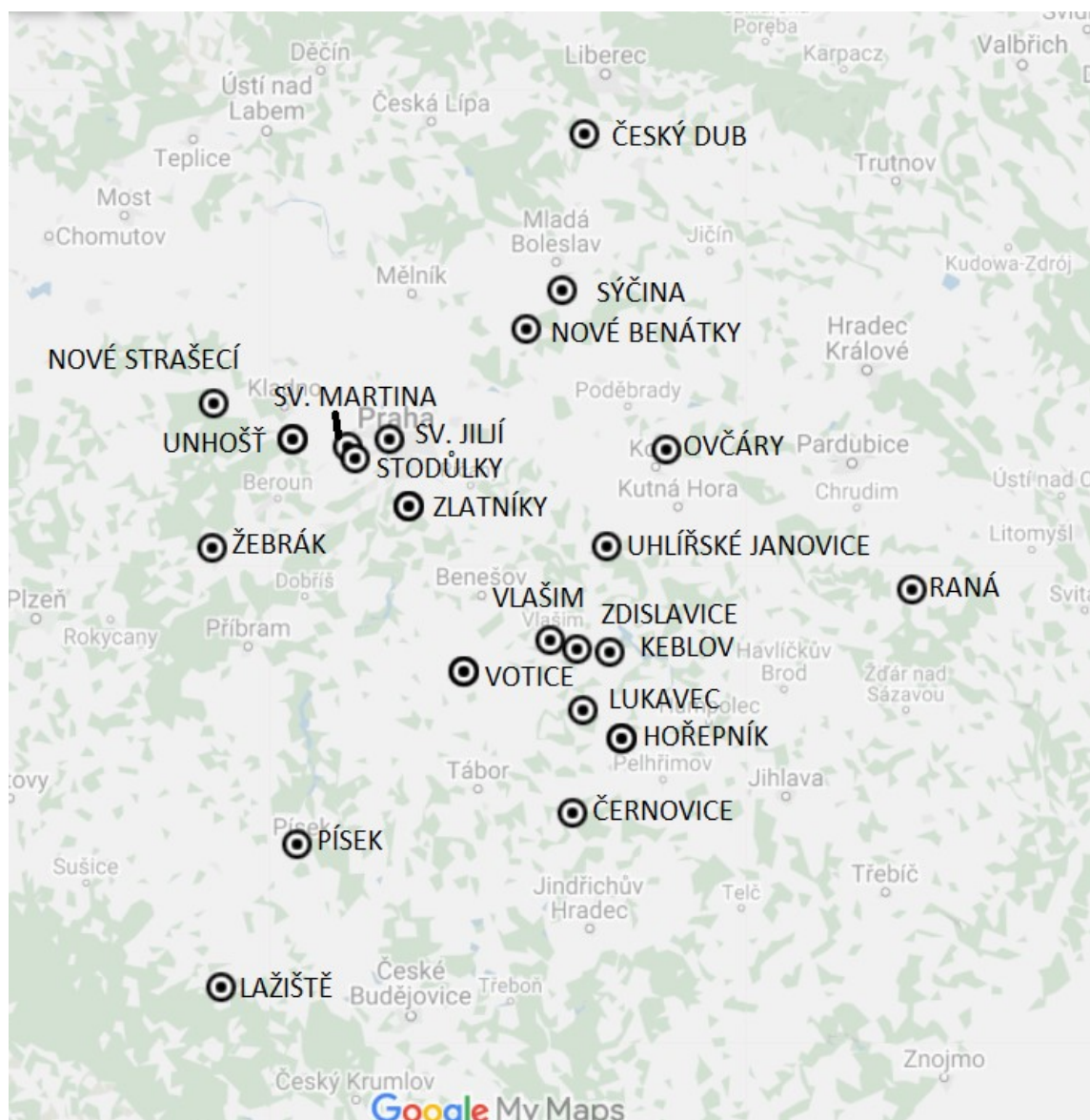
- JUST, Jiří – NEŠPOR, Zdeněk R. – MATĚJKA, Ondřej et al. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha: Lutherova společnost, 2009.
- KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin. Svazek II*. Praha: Zvon, 1991.
- KROFTA, Kamil. *Boj o konsistoř pod obojí v letech 1562-1575 a jeho historický základ*. In: Český Časopis Historický 17, 1911. s. 28-57, 178-199.
- MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526). Venkovský lid, díl 4*. Praha: Academia, 1999.
- MACEK, Josef. *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha: Argo, 2001.
- MARYŠKOVÁ, Kristýna. *Zkoumání vlivu luteránství na utrakvismus na příkladu Hromničních článků*. In: Sacra, 2019, roč. 17, č. 1, s. 31-41.
- MÍKA, Alois. *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.
- MÍKA, Alois. *Stoletý zápas o charakter českého státu 1526-1627*. Praha: SPN, 1974.
- PÁNEK, Jaroslav. *Pamětní záznamy utrakvistického faráře z let 1591-1592 – svědectví o každodennosti předbělohorského maloměsta*. In: Folia historica Bohemica 15, 1991, s. 91-100.
- SKÝBOVÁ, Anna. *Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil tridentský*. In: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – POLC, Jaroslav V. *Pražské arcibiskupství 1344-1994. Sborník o jeho působení a významu v české zemi*. Praha: Zvon, 1994. s. 114-129.
- ŠMAHEL, František. *Basilejská kompaktáta: Příběh deseti listin*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011.
- RAK, Jiří. *Vývoj utrakvistické církevní organizace v době předbělohorské*. In: Sborník archivních prací 31, 1981, s. 179-206.
- REJCHRTOVÁ, Noemi. *Jan Bechyňka – kněz literát*. In: Praga Mystica: Z dějin české reformace. Praha: Kalich, 1984, s. 5-34.
- ROEDL, Bohumír. *Několik poznámek k životopisu Havla Cahery*. In: KAVAN, Richard – KOCOUREK, Lumír. *Náboženské dějiny severních Čech: sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9.-11. září 1997*. Ústí nad Labem: Katedra společenských věd PF, 1999, s. 78-81.
- VOREL, Petr, ed. *Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.-30.9.1997*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1999.
- VOREL, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české. VII. 1526-1618*. Litomyšl: Paseka, 2005.
- WERNISCH, Martin. *Evropská reformace, čeští evangelíci a jejich jubilea*. Praha: Kalich, nakladatelství a knihkupectví s.r.o, 2018.
- WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století. Svazek I-II*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1895-1896.

8. Přílohy

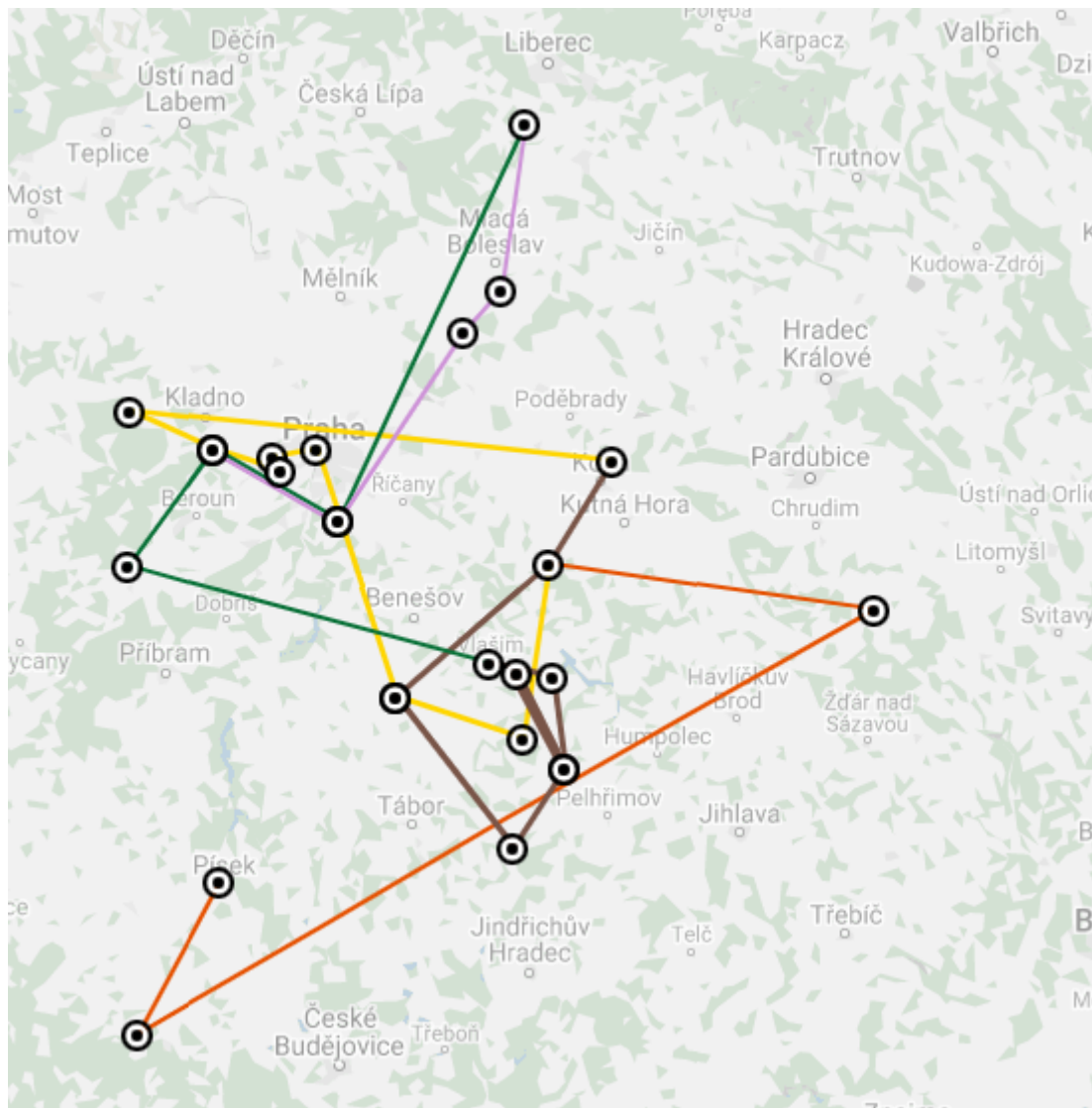
A. Tabulka s roky Rosova působení na jednotlivých farách

Fary	Roky působnosti	
Písek	1516 - 1517	
Laziště	1517	
Raná	1518 - 1519	
Uhlířské Janovice	1520	
Lukavec	1520 - 1522	
Votice	1522 - 1524	1533
sv. Jiljí v Praze	1524 - 1525	
sv. Martina v Praze	1525 - 1526	
Stodůlky	1526 - 1528	
Nové Strašecí	1528 - 1529	
Ovčáry	1529 - 1533	
Černovice	1533 - 1534	
Hořepník	1534 - 1537	1538 - 1539
Zdislavice	1537 - 1538	
Keblov	1539 - 1540	
Vlašim	1540 - 1543	
Žebrák	1543 - 1545	
Unhošť	1545 - 1546	? - 1560 - ?
Zlatníky	1546 - 1550	1556 - ?
Český Dub	1550 - 1552	
Sýčina	1552 - 1554	
Nové Benátky	1554 - 1556	

B. Mapa s umístěním Rosových far

C. Itinerář

Písek → Uhřetetice 1517 – 1520

Uhřetetice → Ovčáry 1520 – 1529

Ovčáry → Keblov 1533 – 1539

Keblov → Český Dub 1540 – 1550

Český Dub → Unhošť 1550 - 1560